

ISTORICUL LOCALITĂȚII RĂSTOCI (JUD. SĂLAJ). II*

a) VIAȚA SATULUI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA (1602—1651)

Distrugerea așezării. Când în iunie 1602, Sigismund Báthory a cedat imperialilor principatul Transilvaniei, nobilimea maghiară, în fruntea căreia se afla Moise Székely, a refuzat să recunoască suzeranitatea austriacă și s-a răsculat. Înfringerea de la Teiuș l-a obligat pe Moise Székely să ceară ajutor străin¹. Urmărindu-i pe mercenarii lui Basta, tătarii au intrat în Chioar. Îndreptându-și direcția loviturii principale pe firul Someșului, ei au exercitat drastice represalii asupra locuitorilor acestei zone². O soartă cumplită au împărtășit și satele din fostul voievodat al lui Toma (II) Hossu. În urbaniul întocmit după un an și jumătate de la eveniment, despre Bizușa s-a notat:

„... în toate părțile, în prezent, (satul) e cu totul ars; în realitate, satul nu există, (locuitorii) trăind în pădure“. Iar despre Răstoci: „... acum e cu totul pustii și ars. Acest sat prea lovit, așadar, de nici un om nu este locuit“³.

Posibil ca acum să fi pierit și voievozii de la Răstoci și Perii-Vadului, pentru că satele lor se aflau, în 1603, în oficiul Mesteacănului, condus de un voievod Simion⁴. De altfel, printre consecințele luptelor și devastărilor din acest început de veac au fost și slăbirea și desființarea treptată a acelor forme specifice de organizare socială a românilor din zonă — voievodatele de sate⁵.

Pentru nevoile de administrare a teritoriului, s-au introdus ulterior șpanii domeniali. În urbaniul din 1651 al Chioarului, întâlnim unul dintre aceștia. Bălaș Trif avea subordonate satele: Prislop, Șasa, Ileana, Jugăstreni, Frîncenii Boiului, Românești, Birsăuța, Groapa, Mes-

* Urmare din ActaMP, nr. IV, 1980, p. 421—429.

¹ Ist. Rom., III, 1964, p. 145.

² Șt. Meteș, *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria*, I, București, 1921, p. 213.

³ *Idem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ Între martorii care au asistat la delimitarea moșiei donate de Gabriel Báthory, în 1610, lui Luca Hossu din Mesteacăn, nu apare nici un voievod.

teacă, Răstoci, Valea Vacii, precum și porțiuni din Preluca, Lemniu și Cozla⁶.

Refacerea Răstociului a cerut timp. La o anchetă din 1723, un martor în vîrstă a declarat că bunicul său a fost cel care a (re)înființat satul, pe hotarul aparținător și atunci Mesteacăului. Vasile Hossu — despre cine e vorba — a venit mai aproape de Someș pentru vadul bun al apei, care i-a permis construirea unei mori. Locul destinat amplasării acesteia era stăpînit de toți membrii familiei în devălmășie⁷, deci era același obținut de voievozii Petru și Toma în 1525.

Noul întemeietor a defrișat pădure în hotarul dinspre Lemniu, unde și-a ridicat casă și grajduri solid apărate prin împrejmuire cu pari — ceea ce se chema „prisacă”. Rîușorul care curgea pe aici a și primit numele „Părăul prisăcii”. Fiind un om întreprinzător, Vasile Hossu și-a amenajat acolo o fierărie și și-a construit o instalație de fiert bere, la care preparau băutură și locuitorii satelor vecine⁸. El e consemnat într-o genealogie sub numele „LADISLAUS H. VAJVODA”⁹. ceea ce poate contraria, deoarece voievodatul Răstociului dispăruse. Evident, moștenise titlul neoficial, fiind fiul voievodului Toma (II), și ca și voievozii de altădată, își câștigase merite în repopularea așezării.

Supraviețuitorii dezastrului din 1602 au constituit nucleul în jurul căruia s-au adunat apoi noi gospodării. Comparînd numele locuitorilor din 1651 cu cei din 1566, vom observa că, afară de cîteva modificări fonetice sau ortografice, ele corespund întocmai: BUTZE, GADSE, PO-KOLA, MARK, TRIF, HOSZSZU¹⁰.

Cînd în 1610, Luca, fiul cel mai mare al voievodului Toma (II), a primit, la Mesteacă, o donație din partea principelui Gabriel Báthory, între martorii care au participat la delimitarea moșiei s-au aflat atît judele, cît și juratul Răstociului¹¹. Aceste demnități oficiale nu puteau fi exercitate decît într-o comunitate satească bine constituită.

Innobilări și eliberări din iobăgie. Pentru a-și întări baza socială a domniei, principele Gheorghe Rákóczi I a recurs la innobilarea unor țărani liberi și la eliberarea altora din iobăgie¹². De această măsură au beneficiat și cîțiva răstoceni.

La începutul anului 1633, Ionaș Voievodul din Prislop, om influent și cu prestanță, care-și păstra funcția de administrator al domeniului Chioar, a depus mărturie în fața principelui că Vasile Hossu era de

⁶ Urbariul domeniului Chioar și Căvnic din 1651, fotocopie, la Fil. Cluj a Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrise, F. 148.

⁷ J. Kádár, *Szolnok-Dobokavármegye Monográphiája*, IV, Décs, 1900, p. 55.

⁸ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Acte judecătorești, dosar 1214, din 1788, ascultare de martori din 1681.

⁹ Bibl. Centr. Univ. Cluj, Manuscrise, Donația Francisc Hossu-Longin, sertar 253/3 — „Date și documente relativ la familia Hossu”, fila 13 v.

¹⁰ Urbariul Chioarului din 1651, secvența Răstoci; și Urbariul Chioarului din 1566, mbf, la Fil. Cluj a Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrise, M. F. 239, poz. 73, 74.

¹¹ Bibl. Acad. R.S.R., București, Manuscrise rom., fond 966, f. 372.

¹² *Inst. Rom.*, III, București, 1964, p. 148.

origine nobilă, în sensul că descindea din familia liberă a voievozilor, asimilaţi cindva la nobilime, fără să aibă însă, titluri personale. Principele i-a eliberat lui Vasile Hossu „armalis“ de reinnobilare la 21 martie 1633, de la cancelaria din Alba Iulia¹³. Dar recunoaşterea sau confirmarea lui ca beneficiar al noii situaţii sociale s-a făcut abia în 20 martie 1651, la congregaţia generală a nobililor comitatului Solnocul de Mijloc, care a avut loc la Aciş. Atunci i s-au strigat şi însemnele blazonului primit¹⁴.

În afara faptului că la război armaliştii trebuiau să răspundă imediat, în categoria cavaleriştilor sau pedestraşilor, în timp de pace unii îndeplineau însărcinări speciale. Damian (al lui) Micioc — cum e consemnat un răstocean, a făcut pe la 1651, slujbă permanentă pe lângă un ofiţer al cetăţii¹⁵.

Scutirea de impozite şi contribuţii le-a permis acestor mici nobili să ducă un trai mai bun decît ceilalţi săteni. În 1651, Vasile Hossu şi fiii săi constituiau patru familii, şi în gospodăriile lor nobiliare se aflau: 22 boi, 13 vaci, 2 vite, 4 cai, 20 porci şi 20 stupi¹⁶.

Aceşti „nobili cavalerişti“ — cum erau categorisiţi — se aflau, totuşi, într-o situaţie delicată. În urbariul Chioarului din 1651, sub numele lor s-a făcut următoarea notă: „Pentru locul casei şi pămînturile arătoare şi de cosit nu au prezentat dovezi“¹⁷. În mod cert, ei stăteau în lăzuirile de pe hotarul de la „Prisacă“. Acest pămînt, considerat „comun“, nu putea fi dat în proprietate personală decît de principe. Rákóczeştii au luat Răstociul în stăpînire¹⁸ şi au tolerat vieţuirea lui Vasile Hossu acolo probabil pentru meritele lui militare şi în repopularea satului, dar mai ales pentru munca depusă la defrişări şi desţeleniri de pămînturi. Lui nu i s-au făcut însă, donaţii, şi poseda de drept numai părţi din moştenirea voievozilor antecesori.

Pe locul morii, obţinut de familie, locuia, în 1651, un alt Vasile Hossu, zis „Micioc“, şi fratele său Matei, zis „Borta“, amîndoi „nobili pedestri“ din Mesteacăn¹⁹. Armalistul din Răstoci a fost mereu nemulţumit de repartitia moştenirii, pretinzînd o parte mai mare de la urmaşii fraţilor săi²⁰. A intervenit, desigur, o înţelegere între numeroşii descendenţi ai voievozilor din 1525, pentru că în 1655 au cerut Conventului din Cluj-Mănăstur copii de pe vechile dovezi de danie²¹. Armalistul a luat în stăpînire pămînturile dinspre Someş, pe cînd locul morii

¹³ Bibl. Acad. R.S.R., Bucureşti, Manuscrise rom., fond 966, f. 54.

¹⁴ *Idem*.

¹⁵ Urbariul Chioarului din 1651, lista celor care-i servesc pe căpitani.

¹⁶ *Idem*, secvenţa Răstoci.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ L. Makkai, *A Rákóczi György birtokainak gázdasági iratai (1631—1648)*, Budapest, 1954.

¹⁹ Urbariul Chioarului din 1651, secvenţa Mesteacăn.

²⁰ Donaţia Fr. Hossu-Longin, loc. cit., sertar 253/2 — „Scrisori vechi şi documente“, f.9.

²¹ J. Kemény, *Diplomatarium Transilvanicum*, VIII, p. 481, la Fil. Cluj a Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrise, A-122.

a rămas iar în devălmășie²². Pentru mai multă siguranță, fiii săi au ieșit din lazurile de la „Prisacă” și s-au așezat definitiv din sus de sat, pe locurile a trei „curii”, pe care urmașii armalistului le-au obținut din dreptul patern de moștenire²³.

Ca să-și cîștige luptători, Gheorghe Rákóczi a mai înnobilit un răstocean, dar numele lui nu ni s-a păstrat. În 1639, casa îi era pustie²⁴. Tot așa, în 1647, au fost consemnați în Răstoci doi libertini²⁵, dispăruți și aceștia în 1651²⁶.

Situația iobagilor. Urbariul domeniului Chioar din 1603 se referă la obligațiile iobăgești din preajma dezastrului din 1602. Iobagii din Răstoci rămăseseră în continuare aserviți cetății, erau în număr de 12 familii și constituiau două „porți”. Sarcinile lor au fost trecute global și ele constau în: 5 florini impozit la sărbătoarea Sfintului Gheorghe și tot atîția la Sfinții Arhangheli; 8 cași și 8 bulgări de unt; și o vacă de 3 ani stearpă, pentru carne. Robota se presta la aratul și semănatul a 3 iugăre de grîu și 3 iugăre de ovăz pe seama cetății; de asemenea, la pregătirea de fin de pe o suprafață pe care o stabileau dregătorii²⁷.

Ulterior, obligațiile și sarcinile iobagilor din Răstoci au fost rejustate. În cele 8 case consemnate în 1639, trăiau 20 băieți, ceea ce ar fi însemnat, peste ani și în condiții normale, tot atîția capi de familie noi. Alte 5 case erau pustii; 3 fuseseră ale unor iobagi care fugiseră în anii precedenți în Transilvania, uneia îi murise stăpînul, iar al celeilalte fusese înnobilit. Comunitatea iobăgească era constituită într-un sfert de „poartă”, de unde se vede că sesiile devenau din ce în ce mai strîmte²⁸.

Între familiile iobăgești erau, firește, diferențieri de avere: 5 posedau cîte 4 boi de jug, ceea ce le permitea să-și lucreze mai bine sesiile; două dețineau cîte 2 boi iar alta, unul. De aici și caracterul diferențiat al robotei: cel cu un singur animal o presta ca pâlmaș²⁹.

Oamenii aceștia cultivau cu cereale, pe seama cetății, 3 fâlcii de pămînt, în două „întorsături” — adică într-un ciclu agrar semănătură, iar în celălalt, pe același loc, pășune. Dar chiar la începutul anului 1639, administratorul domeniului le-a ridicat obligația la 4 fâlcii arătură. Concomitent, arau și semăneau pentru cetate alte două fâlcii cu ovăz, coseau fin pe răzoarele de pe dealuri, rămase neînsămînțate³⁰ și îngrijeau o mică turmă de oi³¹.

²² J. Kádár, *op.cit.*, p. 54.

²³ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scriori vechi și documente”, f. 14.

²⁴ L. Makkai, *op.cit.*, p. 433.

²⁵ Idem, p. 444.

²⁶ În urbariul din 1651 ei nu apar.

²⁷ Șt. Metes, *op. cit.*, p. 213.

²⁸ L. Makkai, *op.cit.*, p. 433.

²⁹ Idem.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Fil. Cluj a Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrise, F. 198.

Iobagii suportau acum dări noi. Judelui din fruntea satului îi plăteau 62 dinari. Pentru foloasele din pământ se percepeau, în total, 2 florini și cite o vică ardelenescă de mei, mazăre și sămință de in. Darea cașului (care rămânea obligație chiar dacă nu exista nici o oaie în sat) se compensa cu 72 dinari. Ca daruri, din pădurile care înconjurau satul trebuia predată o blană de jder; apoi, în fiecare an se dădea acum un bou pentru tăiat, 24 de găini, 120 de ouă și cite 3 măsuri de miere de către cei care aveau stupi. O sarcină nouă era și crișmăritul vinului domnesc. Fiind atît de puțini, iobagii Răstociului împărțeau cantitatea destinată vinzării cu cei din Cuciulat. Zeciuală era reglementată la fel ca în alte sate: un porc din 10 sau în lipsa porcilor, 2 porcei sau 4 dinari³².

„Războiul de 30 de ani“, la care a participat și Transilvania, i-a afectat profund pe răstocenii. În 1647, în sat trăiau doar 5 familii de iobagi, cu 7 băieți. Averea sfertului de „poartă“ iobăgească se redusese la 8 boi, 7 vaci, 1 vițel și 6 porci³³. Nici cetatea nu avea aici decît 6 clăi de fin și o semănătură de 10 cîble de grîu³⁴, efectuată, firește, de iobagi. Cu toate acestea, impozitul, contribuția pentru jude și compensarea dărilor cașului rămăseseră ca mai înainte, iar crișmăritul a 3 buți de vin îl făceau împreună cu iobagii Cuciulatului și Mesteacănului³⁵.

Nici după 4 ani situația acestor iobagi nu era mai bună. În 1651, cel mai înstărit dintre ei, Pascu Marcu, necăsătorit, ținea 2 vaci, 2 juninci și 2 porci. Le lipseau cu desăvîrșire iobagilor: caii, boii, oile și stupii³⁶.

Copleșiți de greutate, amenințați de incursiunile austriece, turcești și tătare, mulți locuitori nu mai rezistau locului. Fuga era mijlocul cel mai la îndemînă pentru a scăpa de asupriri. Am văzut că înainte de 1639, fugiseră, cu familii cu tot, trei răstocenii³⁷. În același an, cînd tătarii au intervenit în ajutorul lui Ștefan Béthlén, pentru ocuparea scaunului princiar, a plecat, fără să se mai întoarcă, familia iobagului Iacob Pocolea. În 1647, a fugit familia lui Zaharia Bucea iar în 1650, cea a lui Mihoc Gadșe³⁸.

Aspecte confesionale. Pînă în 1647, răstocenii n-au fost trecuți cu vreo datorie față de preoți³⁹. Probabil că nici nu i-au avut. În 1651, despre unul din fiii nobilului Simion Rednic din Ciocmani se spune: „...locuiește separat în Răstoci și slujește preoția“⁴⁰. Prezența lui sugerează că sătenii își ridicaseră biserică și luase ființă o parohie.

³² L. Makkai, *op.cit.*, p. 433.

³³ *Idem*, p. 444.

³⁴ Fil. Cluj a Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrise, F. 147.

³⁵ L. Makkai, *op. cit.*, p. 444; și tot acolo, urbariul Cuciulatului din 1647.

³⁶ Urbariul Chioarului din 1651, secvența Răstoci.

³⁷ L. Makkai, *op.cit.*, p. 433.

³⁸ Urbariul Chioarului din 1651, secvența Răstoci.

³⁹ Vezi urbariile din 1639 și 1647 la L. Makkai, *op. cit.*, p. 433, 444.

⁴⁰ Urbariul Chioarului din 1651, secvența Ciocmani.

George Bariț scrie că principele Gheorghe Rákóczi I a pus bisericele Chioarului sub jurisdicția directă a superintendentului calvin⁴¹. Decizia pare să urmeze lipsei păstoririi arhieresti după încetarea funcționării episcopiei ortodoxe a Vadului⁴² și intrării domeniului Chioar în posesia principelui. De altfel, continuându-l pe Gabriel Béthlén, Rákóczeștii au făcut numirile de episcopi ortodocși impunându-le cele 5 condiții calvine: românizarea slujbei în biserici, predicile, cit și tipăriturile să se facă în limba română, stîrpirea superstițiilor și ascultarea de superintendentul calvin⁴³. Dar acceptînd de voie o parte din aceste condiții — care reprezentau un real progres pentru viața religioasă și spirituală a vremii — și de nevoie tutelarea calvină, nu înseamnă că românii de aici și-au abandonat religia. Ei au rămas pe mai departe credincioși tradițiilor ortodoxe. Ca dovadă, cînd s-a făcut trecerea la biserica Romei, din Chioar au semnat actul unirii niște protopopi și preoți ortodocși și nu calvini⁴⁴.

b) O EPOCĂ A OSTAȘILOR (1664—1690)

Reglementări militare. Continuele devastări ale austrieșilor și turcilor au făcut necesară întărirea graniței nord-vestice a țării⁴⁵. Principele Mihai Apaffi a atras aici numeroși militari de profesie pentru organizarea rezistenței armate. Unii dintre ei au fost împămîntenți prin sate, unde li s-au făcut donații de terenuri și iobagi.

La Răstoci erau disponibile două locuri de case, rămase de la un alt ostaș, mort fără urmași. Ele intraseră în posesia principelui și au fost atribuite, în 1664, ofițerului Gavril Dunavicz, venit din Polonia în slujba Transilvaniei. Acesta umblase multe țări, ca mercenar, și avea mare experiență de războinic. Principele i-a donat mai tirziu toată moșia Răstoci, precum și alte sate. În 1669, stătea în Vărai, localitate de unde și-a administrat moșiile dobîndite și a condus instrucția celor obligați la serviciu militar⁴⁶.

Dar cel mai mare ajutor i-au dat principelui pușcașii și armaliștii, care constituiau baza apărării Chioarului pe acea vreme. De aceea, Apaffi a hotărît conscrierea lor, lucru terminat la 9 martie 1668, în Vălenii Someșului⁴⁷.

⁴¹ G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*, I, Sibiu, 1889, p. 139.

⁴² Șt. Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, I, Arad, 1918, p. 83—84.

⁴³ *Istoria bisericii române*, I, București, 1957, p. 361.

⁴⁴ t. Lupșa, *Biserica ardeleană și „Unirea” în anii 1697—1701*, (București), 1949.

⁴⁵ *Ist. Rom.*, III, București, 1964, p. 36—39.

⁴⁶ J. Kádár, *op. cit.*, p. 55.

⁴⁷ Arh. Stat. Baia Mare, Fond 22, colecția „Documente foi volante”, Conscripția nobililor și pușcașilor din Chioar — 1668.

„... Am dorit înregistrarea nobililor și pușcașilor — se spune în preambulul actului definitivat de cancelaria princiară la 1 februarie 1669 — ca ei să aibă siguranța necesară asupra libertăților lor, ceea ce să fie lămurit atît pentru noi, cît și pentru principii care vor veni după noi; și anume:

— Cîți sint în acele părți nobili și pușcași care servesc principele;

— Iar potrivit dispozițiilor noastre, căpitanii și vicecăpitanii din Chioar, precum și cei viitori, să apere libertatea nobiliară a celor înregistrați, să ocrotească viața acestora față de alții și să-i ferească de orice prestații iobăgești“.

În schimbul acestor drepturi, beneficiarilor li s-au fixat și îndatoririle: „Cei conșcriși au obligația de-a sluji patria și principele cu devotament, și cu armele în caz de nevoie, să asculte de comandantul suprem, de domnii ofițeri, să nu se tragă înapoi de-a fi merituoși și ascultători“... Din Răstoci urmau să se bucure de aceste drepturi și să îndeplinească toate îndatoririle ostășești, 15 bărbați din familia Hossu⁴⁸.

Pregătirea militară a categoriilor acestora de ostași se făcea în cadrul unor manevre, la care erau obligați să ia parte toți cei capabili să poarte arme și nu aveau alte însărcinări. Dintr-o listă întocmită înaintea anului 1681, cuprinzînd nobilii și pușcași din cele două cercuri în care era împărțit atunci Chioarul, reiese că din Răstoci participau la instrucție doar Mihai, Ioan și Toma Hossu. Damian Hossu (probabil „Micioc“), care servea pe lângă vicecăpitanul Mihai Katona, era scutit de „muștră“. Interesant e că nobilii înstăriți puteau trimite, iar văduvele lor erau obligate să trimită om în loc, dintre iobagii lor⁴⁹. Cei care se sustrăgeau de la serviciul militar suportau amenzi drastice. Mai ales în timp de război, ele variau de la 12 la 100 florini⁵⁰.

O nouă familie de armaliști. Principele Mihai Ápaffi a fost obligat să participe la campania turcească din 1683 împotriva austrieilor⁵¹. Desigur, ofițerii și armaliștii au trebuit să-și urmeze principele.

Gavril Dunaviczî a luat cu sine și doi slujitori din Răstoci, pe Luca și Grigore Dolha. Ei au servit lângă stăpînul lor — de-acum om în vîrstă — și probabil că s-au remarcat într-o împrejurare deosebită, ceea ce le-a schimbat profund soarta. Cu cîteva zile înainte de începerea asediului Vienei, la 10 iulie 1683, Gavril Dunaviczî le-a dat celor doi răstoceni „manumissie“ sau „contract“, prin care i-a eliberat din iobăgie odată cu moștenirea. Profitînd de împrejurările favorabile, protejării ofițerului au cerut și au obținut — la 12 martie 1687 — „armalis“ de înnobilitare. Și mai bine ies în evidență meritele celor doi

⁴⁸ *Idem*.

⁴⁹ Arh. Stat. Cluj, Fond „Socoteli princiară“, nr. 236—246. Actul e nedatat, dar la 2 iunie 1681, în procesul fam. Hossu cu Dunaviczî se spune că acțiunea au deschis-o fii lui Mihai Hossu, acesta nefiind în viață. Deci, lista armaliștilor chioreni putea fi întocmită numai înainte de 1681.

⁵⁰ *Ist. Rom.*, III, 1964, p. 123.

⁵¹ *Idem*, p. 118.

răstoceni observînd că la 15 ianuarie 1689, principele Ápaffi le-a în-tărit ca donație moșia din Răstoci⁵².

Pînă azi, familia locuiește pe același loc, din malul drept al Someșului. Acesta fiind în vecinătatea „Branistii” — ceea ce semnifică pădure domnească interzisă tăierii, logica lucrurilor duce la concluzia că Dolheștii foloseau încă de la stabilirea în Răstoci locul dăruit, pe care îl curățaseră de copaci și lăstărișuri. Un martor într-o cercetare de la 1723 afirma că după venirea lui Dunaviczi în sat, Dolheștii, iobagii săi, au început să muncească intens aceste locuri⁵³. Cu siguranță că ei au făcut multe lăzuri și deșteleniri. Luca și Grigore Dolha n-au fost improprietăți însă, gratuit. Situația financiară a principatului fiind dezastruoasă, practica răscumpărării în bani a sesiei iobăgești era curentă. Așa că și cei doi răstoceni au trebuit să depună 150 de florini ungurești, în monedă curentă⁵⁴. Suma fiind destul de importantă, la adunarea ei au contribuit și frații proaspeților nobili, rămași în iobăgie⁵⁵.

Abuzurile ofițerului Dunaviczi au provocat un îndelungat conflict cu familia Hossu. Ofițerul a pretins că în urma donației princiere îi aparținea întregul hotar al Răstociului, Hosseștii fiind doar tolerații săi⁵⁶. Familia Hossu îi dăduse unei fete, căsătorite în Cozla cu un iobag, 6 loturi de pămînt, iar alteia, căsătorite tot cu un iobag, în Șasa — două loturi. După cum reiese din depozițiile martorilor, fetele nobile, măritate cu iobagi, nu puteau să-și lase zestrea de pămînt copiilor. La moartea lor, așa cum s-a întîmplat și în cazul celor două răstocene, loturile reveneau în folosința familiei din care plecaseră. Dunaviczi le-a considerat însă, drept pămînturi iobăgești. Trimițîndu-și supușii să le are, și le-a însușit, împreună cu „pămînturile comune”. Între pămînturile comune erau incluse atît pădurile destinate pentru lemne de foc și construcție, cît și „curăturile” — locuri defrișate prin munca sătenilor, pentru care se plăteau, dacă erau cultivate, dijme. În cazul Răstociului, între pămînturile comune au intrat și luncile de din jos de sat, rezultate din depuneri de aluviuni în răstoacele și bălțile de altădată. Acest dar al Someșului a sporit zestrea întregii comunități, avînd dreptul s-o cultive, prin parcelare, atît micii nobili cît și iobagii⁵⁸. Nu-i exclus ca familia Hossu să-și fi păstrat dreptul folosirii pămîntului comun al satului — deci și a acestor lunci aluvionare — încă din timpul întemeierii localității, cînd ea făcea parte dintre cele iobăgești.

⁵² Colecția familiei Dolha din Răstoci, „Pro memoria”, (în păstrarea noastră).

⁵³ J. Kádár, *op. cit.*, p. 55.

⁵⁴ Colecția fam. Dolha, Procesul din 13 febr. 1786 al Dolheștilor cu Directoratul Fiscal al Transilvaniei.

⁵⁵ *Idem*, „Pro memoria”.

⁵⁶ Bibl. Acad. R.S.R., București, Manuscrise rom., fond 966, f. 56, acțiunea din 1685 a lui Dunaviczi împotriva Hosseștilor.

⁵⁷ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Acte judiciare, dosar nr. 1214. din 1788, ascultare de martori din 1681.

⁵⁸ Acțiunea din 1685 a lui Dunaviczi.

Existența în sat a unei mari proprietăți feudale, a unei moșii de mici nobili și a unor terenuri iobăgești, și lângă toate acestea, a unor pământuri cu dreptul tuturor de folosință, crea premisele unor fricțiuni. Dunaviczi, abuzînd de poziția sa de ofițer al cetății și de mare proprietar, a smuls Hosseștilor și pământurile rezultate din defrișări iar ceea ce le-a lăsat, a considerat ca fiind „donația” sa⁵⁹.

Unul din membrii familiei neîndreptățite l-a solicitat pe Ursui Nemeș, din Mesteacăn, să fie mijlocitor în conflict, în calitate de jude nobiliar. Acesta a făcut dreptate, și iobagii ofițerului au fost scoși de pe pământurile pe care fuseseră trimiși. Dunaviczi n-a suportat înfruntarea și le-a ocupat din nou. Atunci Hosseștii au apelat la principele Transilvaniei, din porunca căruia, la 2 iulie 1681, s-a făcut o ascultare de martori la fața locului. Rezultatul ei, favorabil neîndreptățiților, a fost transmis căpitanului suprem al cetății Chioar⁶⁰. Dar procesul nu s-a soldat cu o decizie clară. Asupra pământurilor rezultate din tăierea pădurii au continuat controversele.

În 1685, Dunaviczi a deschis acțiune împotriva familiei Hossu, în fața Scaunului de judecată al districtului Chioar, pretinzînd ca noile loturi defrișate de pîrîți să se împartă cu satul, respectiv cu el, care avea același drept asupra pământurilor comune. Era vorba, desigur, de împărțeala pentru cultivare, ceea ce, pe de-o parte, suprima intenția probabilă a micilor nobili de a-și face proprietăți din ceea ce lăzuiseră, iar pe de altă parte, făcea posibil beneficiul marelui proprietar din munca celor care au defrișat loturi pentru culturi. Hosseștii ar fi dorit ca ceea ce s-a defrișat să rămînă în folosință exclusivă a celor ce au lucrat acolo, altfel munca lor ar fi rămas nerăsplătită. Pentru aceasta au încercat un subterfugiu, sugerînd completului de judecată că iobagii lui Dunaviczi aveau mai multe parcele lăzuite decît ei, și în cazul în care ar fi fost împărțite suprafețele micilor nobili, trebuiau supuse aceleași legi și ale iobagilor. Ceea ce judecătorii au și hotărît, făcîndu-l atent pe Dunaviczi că demersul lui judiciar i-a vătămat și pe supușii săi, care munciseră din greu la tăiatul pădurii⁶¹.

În hotărîre nu se spune dacă și loturile reclamantului urmau să împărțăsească aceeași soartă, de unde e de presupus că el a reușit exact ceea ce nu le admitea pîrîților.

Conducerea districtului a pus la dispoziția doritorilor noi suprafețe de pădure, rămînînd ca pe viitor solicitanții să-și administreze cum doresc loturile obținute — adică să le pregătească pentru culturi sau să le lase cum au fost⁶². Hotarul de Vest al satului a continuat astfel să se despădurească continuu, iar culturile cerealiere și pășunile au primit o tot mai mare extensie.

⁵⁹ *Idem.*

⁶⁰ Ascultarea din 1681.

⁶¹ Acțiunea din 1685 a lui Dunaviczi.

⁶² *Idem.*

Instaurarea austrieilor. Transilvania a traversat, spre sfârșitul domniei lui Ápaffi, o perioadă de profundă criză economică și politică. Masele populare, lovite de războaie, au resimțit tot mai apăsător exploatarea feudală și tributul pe care-l plăteau turcilor. Adăugându-se la acestea anarhia magnaților, capacitatea de rezistență a țării în fața agresiunii a slăbit pe an ce trecea⁶³.

Sub pretextul continuării campaniei împotriva turcilor, mai multe regimente de cavalerie și unul de infanterie austriacă au fost trimise, în 1685, în Maramureș și Chioar⁶⁴. Din cauza jafurilor și persecuțiilor la care au fost supuși pentru participarea lor la rezistența antiabsburgică, mulți armaliști și pușcași chioreni au trebuit să ia drumul pribegiei. Deși Dieta țării a hotărât măsuri aspre de sancționare și a ordonat reîntoarcerea lor la obligațiile militare, pentru care au fost înnobiți, nu toți au răspuns cererii⁶⁵. Prin 1697, trăiau în comitatul Solnocul Interior, răstocenii: Precup Hossu — la Negreni, Toader Hossu — la Bezded și fiul său Ioan — la Chiced⁶⁶. Ultimului i s-a asociat ulterior fratele Văsi⁶⁷.

Murind Mihai Ápaffi, în aprilie 1690, și cancelarul său Mihai Teleki, în august, austrieii au avut cîmp larg pentru o manevră decisivă⁶⁸. În anul următor, ei s-au instalat pe deplin în Transilvania⁶⁹.

c) ÎNCEPUTUL ȘI CONSOLIDAREA DOMINAȚIEI AUSTRIECE (1691—1750)

Mărirea contribuțiilor și verificarea donațiilor. Stăpînirea nouă care a venit peste Transilvania a fost departe de a ușura soarta maselor populare. Nenumăratele campanii militare în care s-au angrenat austrieii i-au făcut să perceapă contribuții de sute de ori mai mari decît au fost fixate prin Diploma Leopoldină din 1691⁷⁰.

Turcii au încercat să recucerească vechile teritorii pierdute și-au dezlănțuit, în 1696, ample operații ofensive, ajungînd pînă la Someș. Ei ocupau, la un moment dat, toate satele de la Dej pînă la Surduc și probabil mai departe⁷¹. Populația din malul drept al riului, rămasă în zona de operații austriacă, trebuie să fi avut mult de suferit. Cu atîtea vicisitudini care l-au atins, Răstociul nu putea să facă nici un progres demografic. Mai mult, locuitorii aserviți s-au risipit aproape cu toții.

⁶³ *Din istoria Transilvaniei*, I, ediția III, București, 1963, p. 213.

⁶⁴ A. Magyari, în „*Studia*”... Series Historia, 1971, fasc. 2, p. 12—13.

⁶⁵ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 116.

⁶⁶ „*Genealogiai füzetek*”, Cluj, 10, 1912, p. 109, 110.

⁶⁷ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „*Scrisori vechi și documente*”, f. 11.

⁶⁸ *Cronica lui Mihail Cserei*, în „*Transilvania*”, an. II, nr. 11, din 1 iunie 1869, p. 122.

⁶⁹ *Istoria României în date*, p. 145.

⁷⁰ *Istoria României. Compendiu*, ediția II, București, 1971, p. 189.

⁷¹ J. Kádár, *op. cit.*, III, IV, V (informația consemnată la fiecare sat din zonă).

În 1700, nu erau în sat decît 3 bărbați iobagi și 4 jeleri, care locuiau cu familiile în 3 case⁷².

Împăratul și-a încălcat Diploma din 1691 nu numai în privința contribuțiilor. În 1702, a inițiat o amplă verificare a donațiilor vechilor principii și regi. El a emis un decret în puterea căruia toți donatorii au fost obligați să-și prezinte documentele asupra bunurilor fiscale și arenzilor dobîndite⁷³. Familia Dolha din Răstoci a trecut prin această verificare, iar în 11 august 1702, Luca Dolha a fost înștiințat că putea dispune fără nici o tulburare de moștenirea sa⁷⁴.

Trebuie să fi suportat verificarea și fiul lui Gavril Dunavicz. Murind bătrînul ofițer, moșia Răstoci a fost acordată lui Pétki Nagy Pál, în posesia căruia se afla la începutul anului 1702⁷⁵. Se vede însă, că Dunavicz Gheorghe și-a putut dovedi drepturile asupra moștenirii, pentru că în iulie 1702 avea jeleri în sat⁷⁶, iar în august, anul următor, el însuși locuia aici⁷⁷.

Despre verificarea celorlalte familii proprietare din Răstoci nu avem nici o informație. Cu siguranță, răscoala curuților a pus capăt acțiunii.

Unirea cu biserica Romei. Austriei voiau să-și întărească pozițiile în Transilvania și pe cale confesională. Făgăduindu-le românilor că prin catolicizare vor deveni „fii ai patriei” — adică cetățeni cu drepturi depline, și că preoții lor se vor bucura de scutiri, imperialii au mizat pe o convertire rapidă și totală⁷⁸. Dar abia după ce mitropolitul Atanasie Anghel a fost supus unui șantaj, înscenîndu-i-se și un proces, acesta a acceptat unirea și a obținut, cu ajutorul iezuitului Bárányi, și accețiunea protopopilor. La 7 octombrie 1698, au semnat alipirea de biserica Romei 38 dintre aceștia, inclusiv protopopul Toader din Lemniu, în tractul căruia se afla parohia Răstoci. Mirenii și preoții de rînd au fost puși în fața faptului implinit⁷⁹.

Răstocenii au fost prinși și ei în curentul vremii. Un Grigore Hossu își luase soție o fată de preot din Lemniu, care avea un frate tot preot greco-catolic⁸⁰. Influența acestora și a protopopului Toader asupra familiei majoritare în Răstoci trebuie luată în considerare. Apoi, după răscoala curuților, presiunile pentru catolicizare s-au intensificat⁸¹.

⁷² *Idem*, IV, p. 53—59.

⁷³ *Cronica lui Mihail Cserei*, în „*Transilvania*”, 1869, nr. 17, p. 196.

⁷⁴ Colecția familiei Dolha, „*Pro memoria*”.

⁷⁵ J. Kádár, *op.cit.*, IV, p. 53—59.

⁷⁶ Arh. Stat. Cluj, Fond Kornis, pachet 10, fasc. XXXV, ascultare de mărtori din 1702.

⁷⁷ Bibl. „Teleki-Bolyai”, Tîrgu-Mureș, Manuscrise, cota 42, Jurnalul lui Mihai Teleki, f. 11.

⁷⁸ *Istoria României. Compendiu*, București, 1971, p. 189.

⁷⁹ Șt. Lupșă, *Biserica ardeleană și „Unirea”...*, p. 7 ș.c.

⁸⁰ Arh. Stat. Zalău, Colecția fam. Lazar de Purcăreți, cota 32; și conscripția lui I. Micu-Klein, la A. Bunea, *Episcopul Ioan Inochentiu Klein*, Blaj 1900, p. 315.

⁸¹ *Cronica lui Mihail Cserei*, în „*Transilvania*”, 1869, nr. 24, p. 290.

Ofițerul Rácz András, ajuns în grațiile austrieșilor, care l-au numit vicecăpitan al Chioarului⁸² și i-au dăruit moșia Răstoci⁸³, trebuie să fi silit mult la catolicizarea iobagilor și jelerilor săi. Așa s-ar explica de ce conscriptorii episcopului Inochentie Micu-Klein au aflat în sat, în 1733, toate cele 14 familii sub păstoria singurului preot existent, popa greco-catolic Luca⁸⁴.

Episcopul Micu-Klein a cerut scutirea de sarcinile publice nu numai a preoților, ci și a cantorilor, cîrșnicilor și clopotarilor, fără să reușească integral⁸⁵. În 1750, preotul din Răstoci — care trebuie să fi fost tot popa Luca — păstora, împreună cu un cantor, 130 de suflete, dar nu beneficiau de nici o înlesnire. Amindoi locuiau în averea proprie — biserica neavînd moșie — și plăteau o taxă de 5 imperiali unui oarecare Kendeffi⁸⁶. Faptul e cu alt mai straniu cu cît popa Luca era și nobil⁸⁷. Probabil că neajungîndu-i pămîntul pentru întreținerea familiei, a luat în arendă, împreună cu cantorul, suprafețe de arătură de la un mare proprietar.

Acest preot Luca a copiat, în 1742, „Triodul săptămîinii mari“, tipărit la București în 1726⁸⁸. Gestul său constituie o dovadă că legăturile dintre românii de pe cele două versante carpatine erau continue, în ciuda opreliștilor impuse de puterile imperiale. Dar gestul popii Luca a fost și un act de cultură. A citi sătenilor, seară de seară, în „Săptămîna mare“, un text scris în graiul muntean, care a stat la baza limbii române literare, înseamnă a favoriza răspîndirea termenilor celor mai aleși ai epocii, fixîndu-i în vorbirea oamenilor.

Copia „Triodului“ are cîteva pagini din interior scrise de o altă mînă. E un scris cursiv, detașat de severitatea literelor de tipar. Această arată că în Răstoci mai trăia un cunoscător de carte. Cine putea să fie? În 1740, într-o ascultare de martori privind nobilitatea familiei Lazar de Purcăreți, a fost audiat și „Onorabilul popa Costantin, de circa 49 de ani, din posesiunea Răstoci, preot al înaintea zisei biserici unite de rit grec“⁸⁹. Cum popa Luca mai servea la altar și în 1754⁹⁰, popa Costantin trebuie să fi fost cel de al doilea preot în sat, care l-a ajutat pe primul la copierea „Triodului“. Știința de carte a celor doi slujitori bisericești are o semnificație mai largă, care vizează epoca

⁸² Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente“, f. 9.

⁸³ *Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában. 1720—'21*, Budapest, 1896, p. 405—406.

⁸⁴ A. Bunea, *op. cit.*, p. 315.

⁸⁵ G. Barițiu, *op. cit.*, I, p. 342.

⁸⁶ A. Bunea, *Statistica românilor din Transilvania în anul 1750*, în „*Transilvania*“, 1901, nr. IX, p. 276.

⁸⁷ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente“, f. 11.

⁸⁸ Bibl. Centr. Univ. Cluj, Manuscrisul nr. 2246.

⁸⁹ Colecția fam. Lazar de Purcăreți, cota 2.

⁹⁰ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente“, f. 11.

în care trăiau. Dacă sinodul lui Atanasie, din 1700, n-a pretins preoților altă „școală” decât învățarea pe de rost a „Psaltirii”, glasurilor și tainelor bisericii și efectuarea a 40 de zile de practică liturgică la hiro-tonire⁹¹, atunci cunoștințele celor din Răstoci constituie un viguros pas înainte în viața spirituală a satului.

Răscoala curuților și consecințele ei. Semnalul eliberării de sub austrieci, dat de Francisc Rákóczi al II-lea, în 1703, a avut larg ecou în Chioar. Satele de pe valea Someșului s-au răscolat în lanț⁹². Ofițerul Rácz András, din Lemniu, s-a alăturat și el lui Rákóczi și a ajuns comandantul de facto al regimentului de cavalerie chiorean, în grad de vicecolonel. Vadul de la Răstoci, utilizat intens în epocă pentru traversarea Someșului, făcea drumul între Chioar și Cluj mai scurt, și trebuie să fi favorizat mult mișcările părților beligerante⁹³. Locuitorii satelor au furnizat luptătorilor curuți vite, care au fost adunate la Lemniu⁹⁴. Iobagii și jelerii din Răstoci nu puteau să nu ia parte la evenimentele. Chiar proprietarul locului, Dunaviczi Gheorghe, a murit în vremurile acestea, în împrejurări necunoscute⁹⁵.

Sub presiunea evenimentelor sau în urma participării lor la răscoală, frații Miron, Simion și Ionuț Dolha au fost trecuți în rîndul libertinilor⁹⁶. Că Dunaviczi Gheorghe — ai cărui iobagi erau cei trei — nu i-a eliberat cu prea multă bunăvoință, o spune faptul că un altul, Toader Dolha, a rămas în continuare în iobăgie⁹⁷, iar celorlalți le-a pretins să se răscumpere, fără să le cedeze sesiile folosite⁹⁸. A venit acum rîndul lui Luca Dolha să se revanșeze. Pentru ajutorul acordat cu ocazia înobilării sale, doi dintre frați au primit de la el locuri de case și pămînturi în cîmp. Celui de al treilea i-a cedat o grădină în vecini. Posibil ca aceasta să fi fost porțiunea rămasă de la Grigore, celălalt frate înobilat, mort de tînr⁹⁹.

După încheierea păcii de la Satu-Mare, la 1 mai 1711, toți trădătorii lui Francisc Rákóczi al II-lea s-au ales cu mari recompense, austriei recunoscîndu-le ca proprietari și jafurile¹⁰⁰. Rácz András, care a fost prezent la capitularea armatei curuților în fața imperialilor¹⁰¹, a obținut, în afara unor părți din satele Fericea și Vărai, întregi moșiile Ciula și Răstoci — ultima fiind rămasă fără proprietar¹⁰². Mai

⁹¹ Șt. Lupșa, *op. cit.*, p. 7 ș.c.

⁹² A. Magyari, în *Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 336, volum xerografiat.

⁹³ Jurnalul lui Mihail Teleki, p. 147, 353, 389 ș.c.

⁹⁴ „*Magyar történelmi tár*”, Budapesta, 1890, p. 500 ș.c.

⁹⁵ Jurnalul lui M. Teleki îl amintește o singură dată, în august 1703, p. 11.

⁹⁶ Colecția fam. Dolha, „Pro memoria”.

⁹⁷ Apare într-o ascultate de martori din 1723, vezi Fond Kornis, pachet 10, fasc. XXXV, nr. 14.

⁹⁸ Colecția fam. Dolha, „Pro memoria”.

⁹⁹ *Idem*.

¹⁰⁰ *Cronica lui Mihail Cserei*, în „*Transilvania*”, 1869, nr. 24, p. 289.

¹⁰¹ Jurnalul lui M. Teleki, p. 301—302.

¹⁰² *Magyarország népessége...*, p. 405—406.

tirziu, un martor într-o anchetă spunea că averea de la Răstoci i-ar fi fost zălogită lui Rácz de surorile lui Dunaviczi Gheorghe¹⁰³. Stângându-se familia Dunaviczi: urmașii lui Rácz Ándrás au ținut moșia multă vreme ca proprietate¹⁰⁴. Rácz s-a ales de la Dunaviczi și cu o reședință potrivită găzduirii unor demnitari înalți. În cursul anului 1718, aici au avut loc două reuniuni ale comitetului districtului Chioar iar căpitanul suprem, Mihai Teleki-junior, ori de câte ori pleca undeva sau venea de departe, rămânea să înnopteze la Răstoci¹⁰⁵.

Din conscripția efectuată în 1720, rezultă că în Răstoci se aflau numai 3 bărbați iobagi, în schimb crescuseră la 13 numărul jelerilor¹⁰⁶. Ei proveneau atât din rindul foștilor pușcași, la ale căror servicii s-a renunțat, și ca atare nu s-au mai bucurat de privilegiu¹⁰⁷, cât și al iobagilor eliberați fără pământ sau fugiți de la stăpini în timpul răscoalei. Rácz Ándrás i-a adunat acum să-i lucreze moșia, în schimbul locului de casă și al unor ogoare date în folosință, după cum se obișnuia. Dar a crescut și numărul categoriilor neaservite. Libertinii, împreună cu nobilii, erau în număr de 43 bărbați¹⁰⁸.

În ceea ce privește pământul, existau în sat 5 sesii pustii, acapitate tot de Rácz¹⁰⁹. Ele au rămas libere în urma unor nenorociri petrecute în anii precedenți, dintre care cea mai dezastruoasă a fost invazia tătarilor din toamna lui 1717¹¹⁰.

O consecință directă a răscoalei curuților a fost încorporarea la Ungaria, în 1711, a teritoriilor vestice transilvane, unde se aflau câteva fortărețe importante pentru apărarea principatului. Soarta aceasta a avut-o și Chioarul, cu toate satele lui, rămas în componența comitatului Solnocul de Mijloc ca district autonom¹¹¹.

Ultima lovitură dată acestei fortărețe, care a stat zid puternic în calea expansiunii habsburgice și turcești, a venit în 1718. Generalul Rabutin a ordonat ca cetatea să fie dărîmată¹¹². După acest fapt, calea principală de traversare a zonei s-a mutat pe valea Chioarului, de unde, peste Mesteacăn și Răstoci, se făcea o cale mai scurtă spre Rus—Panticeu—Cluj¹¹³. Tot ca urmare a dărîmării cetății, insurecția nobiliară a

¹⁰³ J. Kádár, *op. cit.*, IV, p. 53—59.

¹⁰⁴ *Idem*.

¹⁰⁵ Jurnalul lui M. Teleki, p. 1244, 1378.

¹⁰⁶ J. Kádár, *op. cit.*, IV, p. 53—59.

¹⁰⁷ A. Mogyari, *loc. cit.*

¹⁰⁸ J. Kádár, *op. cit.*, p. 53—59.

¹⁰⁹ *Magyarország népessége...*, p. 405—406.

¹¹⁰ V. Schrek, în „*Marmația*”, 3, 1977, p. 71—77.

¹¹¹ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 342; și Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente”, f. 9.

¹¹² C. Rápolthy, *Istoricul cetății Chioar*, în „*Chioarul*”, Șomcuta Mare, an. II, 1931, nr. 21, p. 2.

¹¹³ Jurnalul lui M. Teleki, p. 1244, 1455, 1703; și S. Iosipescu, *O țară românească medievală: a Lăpușului și Cetății de piatră (Chioarul)*, în „*Transilvania*”, an. IX, nr. 8, aug. 1980, p. 11.

fost desființată¹¹⁴, iar armaliștii din Răstoci și celelalte sate chiorene au rămas doar agricultori.

Ascultări de martori asupra proprietăților. Transilvănenii nu erau deloc încrezători în autoritățile habsburgice și au început să-și întărească dovezile cu privire la proprietăți. Familia Kornis, care stăpânea în Mesteacăn întinse terenuri, a adus în 1723, jurații Tablei Regești și aceștia au întreprins două mari anchete, dintre care una s-a referit la proprietarii de pe hotarele comune Răstociului și satului vecin¹¹⁵. Dintr-o mențiune tirzie știm și despre un interogator luat la 2 ianuarie 1726, asupra proprietăților familiei Dolha, din care a reieșit dreptul ei îndubitabil asupra pământului moștenit¹¹⁶. Din păcate, ultimele două anchete s-au pierdut. S-a păstrat, în schimb, cea care se referă la situația proprietăților familiei Hossu. Din ordinul împăratului Carol al VI-lea, și la cererea celor interesați, în ziua de 8 martie 1727 (și nu 1721 cum greșit a fost transcris actul), au fost ascultați mai mulți martori în legătură cu conflictul izbucnit între descendenții lui Luca Hossu și ai lui Vasile Hossu pentru moștenirile rămase de la voievodul Toma (II), tatăl lor. Cele două ramuri ale familiei țineau pământuri în devălmășie, și probabil că au ajuns la hotărîrea de-a ieși complet din indiviziune. Pe de altă parte, e posibil ca ele să fi cerut și o reconfirmare regească a donațiilor făcute voievodului Toma. Așa s-ar explica de ce au apelat la împăratul (care era și rege al Ungariei), pe cînd se afla la Cluj, într-o vizită¹¹⁷. În scopul obținerii reconfirmării, Hosseștii își procuraseră, în 1722, copii după scrisorile de donație ale Annei Báthory de Șimleu¹¹⁸. Dar despre o hotărîre regească nu se amintește în nici un document, deși ar fi trebuit să se facă, mai ales în perioada proceselor de dovedire a nobilității, din vremea Mariei Terezia. Așa că e de presupus că cearta s-a încheiat în familie printr-o redistribuire a pământurilor.

În acest interval răstocenii și-au lărgit și mai mult baza de cultivare a cerealelor. Fiii lui Luca Dolha au continuat defrișările în locurile numite: „La holde lungi“, „La vrămnicioară“, „În podvorie“, „La ceteră“, „În belți“, „În lază din sus“ și cel din jos, „La șură“, „În valea caselor“, „La holbură“, „La poiană către Curtuișel“ și „La fintinele“¹¹⁹. Ei nu puteau fi singurii tăietori în acele hotare, și pe măsură ce a crescut populația satului, pădurea s-a restrîns tot mai mult.

Revenirea la Transilvania. Dieta Transilvaniei a ratificat, în februarie 1733, un rescript al împăratului Austriei, prin care comitetele Crasna și Solnocul de Mijloc, jumătate din Zarand și întreg districtul

¹¹⁴ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 367.

¹¹⁵ Fond Kornis, pachet 10, fasc. XXXV, nr. 14; și J. Kádár, *op. cit.*, p. 53—59.

¹¹⁶ Colecția fam. Dolha, „Pro memoria“.

¹¹⁷ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2. — „Scrisori vechi și documente“,

f. 9.

¹¹⁸ Bibl. Acad. R.S.R., București, Manuscrise rom., fond 966, f. 373—374.

¹¹⁹ Colecția fam. Dolha, procesul contra Dolheștilor — 7 aug. 1790.

Chioar au fost readuse la patria-mamă¹²⁰. Cu această ocazie s-a extins legea votată de Dieta de la Sibiu, în ianuarie 1714, care obliga domnii de pământ să pretindă cel puțin 4 zile robotă pe săptămână iobagilor și 3 zile de la jeleri. Aceeași lege i-a supus pentru prima dată la plată impozitelor pe micii nobili, afară de cazul în care au în proprietate 2 iobagi cu sesii întregi¹²¹.

d) ÎNAINTE ȘI DUPĂ RĂSCOALA LUI HOREA (1754—1800)

Regimul impozitelor. Ceea ce a tulburat profund lumea satelor transilvane, a fost introducerea, din 1754, a unui nou sistem de impozite, mult mai apăsător, numit „Sisthema Béthléniana“, după numele inițiatorului. Măsura aceasta a fost cerută de cheltuielile imense provocate de războiul Austriei cu Prusia.

Darea a fost stabilită după cantitatea și calitatea pământului, distanța satelor de piețele de desfacere și numărul animalelor din gospodăria fiecăruia. La impozitul după capacitatea economică, s-a mai adăugat cel pe persoană, numit și „taxa capului“ sau „capitație“. Apoi, asupra oricărui venit extraordinar de 1 florin, s-a perceput un impozit de 6 cruceri¹²².

„Taxa capului“ a fost proporțională după situația juridică și după averea contribuabilului. Statul avea tendința să-și însușească el supra-munca păturilor care nu erau supuse exploatarei feudalilor; de aceea, nobilii de-o sesie (care nu aveau iobagi) și libertinii plăteau 4 florini, pe cînd iobagii — 2 florini, iar jelerii — 3. Văduvele plăteau jumătate din sumă¹²³. Judele satului și bătrînii incapabili de muncă, preoții, cantorii și cîrstnicii greco-catolici erau scutiți de această taxă. În 1762/63, din Răstoci nu erau impuși: bătrînul invalid Ilie Hossu, cîrstnicul greco-catolic Ilie Butuza și judele Văsii Morășan¹²⁴.

Fără să fie trecuți în vreo evidență, nobilii cu iobagi se bucurau, în privința impozitelor, de imunitate deplină. Puțini însă, dintre cei din Răstoci dețineau asemenea avere. Prin 1767, Precup Hossu era proprietarul unor iobagi în Fericea¹²⁵, iar în 1770, Văsălie Dolha avea 2 în Drăghia¹²⁶.

Cu unele modificări aduse de guvernatorul Samuel Brukenthal, sistemul de impozite din 1754 a fost menținut pînă la 1848¹²⁷.

¹²⁰ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 280.

¹²¹ *Idem.*, p. 270—271.

¹²² Al. Csetri, Șt. Imreh, în „Populație și societate“, I, Cluj, 1972, p. 139—238.

¹²³ *Idem.*

¹²⁴ Arh. Stat. Sibiu, Fond Brukenthal, cota Q 1—4, nr. 128.

¹²⁵ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente“, f. 7—8.

¹²⁶ Colecția fam. Dolha, cererea lui Văsălie Dolha pentru scutiri de sarcini plebeene — 1770.

¹²⁷ Al. Csetri, Șt. Imreh, *op. cit.*

Mișcarea lui Sofronie. Consecință imediată a suferințelor cauzate de „războiul de 7 ani” austro-prusac și a noului sistem apăsător de impozite, mișcarea călugărului Sofronie, deși a îmbrăcat un aspect religios, anticatolic, a avut profunde implicații sociale. Sofronie propovăduia că dacă vor trece românii la ortodoxie, vor căpăta privilegiile sîrbilor, iar proprietarilor le striga: „A trecut puterea domnilor; acum noi sintem domni!”¹²⁸.

În toamna anului 1760, mișcarea a cuprins și părțile nord-vestice ale Transilvaniei. Răstocenii s-au alăturat ei și 35 de familii au îmbrățișat din nou ortodoxia¹²⁹. Au rămas greco-catolici numai preoții Alexa și Nicolae Crișan, precum și cîrstnicul Ilie Butuza, cu familiile lor¹³⁰. Oamenii nu i-au tolerat în sat, astfel încît, în 1762 nu apar în lista răstocenilor scutiți de capitație nici unul dintre preoți¹³¹. Chiar și cîrstnicul a trebuit să trăiască, după aceea, cîțiva ani în Lemniu¹³². Aversivitatea sătenilor față de cei care nu erau alături de ei răzbate și din faptul că Dolheștii s-au desolidarizat complet de unul din preoții alungați, deși era căsătorit cu o fată din neamul lor. Se pare chiar că au fost printre capii răzvrătirii, pentru că o comisie a Tablei Regești a Transilvaniei, care a fost în sat în iulie 1761, i-a anchetat pe Alexa și Ignat Dolha și asupra tulburărilor confesionale¹³³. Împărăteasa Maria Terezia s-a văzut nevoită să trimită în Transilvania un episcop ortodox, în persoana sîrbului Dionisie Novacovici. Acesta a încasat sume imense de la credincioși, pe care le-a promis pentru cheltuielile de război ale Curții din Viena¹³⁴. Primind contribuția răstocenilor, chitanța a fost semnată de judele satului în numele întregii obști¹³⁵. Perspectiva păcii cu Prusia a dat răgaz armatei să intervină. Generalul Buccow a fost trimis cu trupe¹³⁶, iar la Sibiu a fost instituită o comisie pentru a aplană conflictele dintre confesiuni¹³⁷. Dar aceasta i-a pîrînit întotdeauna pe greco-catolici. Deși exista un ordin al Guberniului ca bisericile să fie date greco-catolicilor numai acolo unde numărul lor era egal cu al ortodocșilor¹³⁸, locul de cult din Răstoci a fost

¹²⁸ A. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici...* Blaj, 1902, p. 180.

¹²⁹ V. Ciobanu, în *AIIN*, 3, Cluj, 1924—1925, p. 670.

¹³⁰ Arh. Stat. Alba Iulia, Fond Mitropolia greco-catolică din Blaj, Administrative, nr. 2/1811, f. 65 v (datarea e greșită. Situația din protocol e identică cu conscripția Buccow din anii 1760—'62).

¹³¹ Fond Brukenenthal, Q. 1—4, nr. 128.

¹³² Arh. Stat. Alba Iulia, Fond Mitropolia greco-catolică din Blaj, registrul nr. 1/1765, f. 58 v., unde nu apare cantorul și cîrstnicul; și Arh. Stat. Zalău, Colecția fam. Lazar, cota 32, unde se vorbește de Butuza la Lemniu.

¹³³ Colecția fam. Dolha, procesul contra Dolheștilor — 1790.

¹³⁴ Șt. Lupșa, în „*Revista teologică*”, Sibiu, 31, 1941, nr. 1—2, p. 246.

¹³⁵ N. Iorgă, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*, II, București, 1906, p. 245.

¹³⁶ A. Bunea, *op. cit.*

¹³⁷ A. Veress, *Orînduiele românești vechi tipărite în Ardeal (1744—1848)*, București, 1926, p. 8.

¹³⁸ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul Interior, dosar 3/1768.

atribuit celor dintâi înainte de anul 1780¹³⁹. Or, încă în 1786, existau în sat, după constatările autorităților, 32 de familii ortodoxe din totalul de 50¹⁴⁰. Cei neîndreptățiți au deschis proces, care s-a întins pînă în 1785. Atunci, Guberniul Transilvaniei a dat un decret, care i-a lăsat cîștigători tot pe greco-catolici¹⁴¹.

Episcopii din Blaj au fost trimiși mereu în vizitații canonice prin sate, unde sprijiniți de autorități, au desfășurat o propagandă asiduă. Revenit acasă, preotul Alexa Crișan a fost blagoslovit de episcopul Aaron¹⁴², și el trebuie să se fi pus temeinic pe convertire.

În 1776, cîțiva membri ai familiei Hossu au fost acceptați ca strîngători de impozite¹⁴³. Aceasta era consecința directă a rezoluției imperiale din 1773, care permitea fiilor nobililor români și ai preoților greco-catolici să intre în slujbe de stat¹⁴⁴. Avantajele care decurgeau din această situație nu puteau să nu tenteze oamenii și să renunțe la ortodoxie.

Presiunile și persecuțiile, ca și momelile de tot felul au făcut ca, treptat-treptat, să revină la greco-catolici toți răstocenii. La începutul anului 1788, fiind paroh Ursu Butean, acesta i-a adus la unire pe preotul Gherman Butean și pe încă 40 de săteni ortodocși, cărora le-a luat jurămîntul că nu se vor desface niciodată de biserica unită. La 18 ianuarie, hotărîrea a fost confirmată de episcopia din Blaj¹⁴⁵.

Proprietarii, iobagii și jelerii. Moșia Răstoci a continuat să rămînă în folosința familiei Rácz din Lemniu pînă în 1783. Atunci, Directoratul Fiscal al Transilvaniei a deschis acțiune judiciară, și Tabla Regească i-a dat cîștig de cauză, luînd moșia în administrare directă¹⁴⁶. Dar în 1784 a fost dată din nou în arendă, principalul arendaș fiind Vánkai Mihai din Baia Mare¹⁴⁷.

În 1770, au fost semnalate în sat 29 de familii de jeleri și iobagi¹⁴⁸. Un conspect al conscripției din 1785 arată că Vánkai avea în Răstoci 5 familii de iobagi și 7 de jeleri, cărora le-a acordat tot atîtea sesii¹⁴⁹. Dar o prelucrare statistică recentă a aceleiași conscripții menționează în sat 16 familii de jeleri și 19 de iobagi veșnici¹⁵⁰. Neavînd la îndemînă

¹³⁹ Arh. Stat. Cluj, Fond Urbarii și conscripții, fasc. 23, nr. 1.

¹⁴⁰ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an. 1786, nr. 1330; și *Az első Magyarországi népszámlálás (1784–1787)*, III, Budapest, 1960, p. 336.

¹⁴¹ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Judiciare an. 1788, nr. 667.

¹⁴² Arh. Stat. Alba Iulia, Fond Mitropolia greco-catolică din Blaj, Administrative, registrul nr. 1/1767, f. 206.

¹⁴³ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Judiciare an. 1788, dosar nr. 1214, cererea fam. Hossu pentru scutirea de serviciile comune ale satelor — 1776.

¹⁴⁴ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 411.

¹⁴⁵ Arh. Stat. Alba Iulia, Fond Mitropolia greco-catolică din Blaj, Registrul consistorial pe 1788.

¹⁴⁶ J. Kádár, *op. cit.*, IV, p. 53–59.

¹⁴⁷ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Judiciare an. 1788, dosar 519.

¹⁴⁸ J. Kádár, *op. cit.*, p. 53–59.

¹⁴⁹ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an 1785, cutia cu numerele 2105–2125, tabel centralizator al conscripției Chioarului.

¹⁵⁰ *Az első Magyarországi népszámlálás*, II, p. 336.

originalul documentului, nu putem face aprecieri complete despre ceilalți proprietari și obligațiile impuse slujitorilor lor.

În timpul lui Rácz Ándrás-junior, care stăpînea moșia prin 1779, robota a fost reglementată destul de capricios, muncindu-se după nevoi. Se întâmpla uneori ca 3 pînă la 5 săptămîni să nu se presteze nici o sarcină¹⁵¹. Despre modul cum a procedat Vánka Mihai în privința robotei nu avem date certe. Știm doar că în primii ani după arendarea moșiei n-a pretins nici un fel de contribuții sau daruri¹⁵².

În timpul răscoalei lui Horea, starea de spirit a răstocenilor trebuie să fi fost destul de agitată. Impuși cu 246 florini și 49 cruceri impozit, în 1784, ei n-au plătit 21 florini și 11 cruceri¹⁵³. Oamenii aveau greutăți mari cu creșterea vitelor, deoarece pășunile deveniseră insuficiente¹⁵⁴. Pentru fiecare bou lăsat pe o vară la păscut (pe pășunea arendașului sau Fiscului?) se plăteau 20 cruceri¹⁵⁵. Nu existau nici lemne de foc și construcții, fiindcă pădurea comunală dispăruse. Ultimele suprafețe, de 6 iugăre, fuseseră nu de mult tăiate¹⁵⁶. Din această cauză, în octombrie 1789, s-au dat dispoziții de către Guberniu să se facă replantări aici și în încă 9 sate¹⁵⁷.

Din păturile aservite se recruta cea mai mare parte din efectivul soldaților. La izbucnirea războiului ruso-turc, în 1787, cînd și Austria s-a aliat Rusiei, din Răstoci au fost declarați buni de oaste 8 tineri¹⁵⁸. Recrutările erau cu atît mai înspăimîntătoare cu cît serviciul militar al iobagilor era pe viață¹⁵⁹. În vara anului 1787, Ursu Găvrilă a fost trimis la regimentul de infanterie din Deva¹⁶⁰. Pentru regimentul „Francz Gyulai” din Cluj au fost luați Ursu Panici¹⁶¹ și Uăn Tohat¹⁶². Despre ultimul avem dovada că a servit în armată peste 30 de ani¹⁶³. În ianuarie 1788, au fost destinați pentru căraușia la armată și tinerii Toma Cimpan și Uănuț Copil, care au refuzat să meargă de bunăvoie¹⁶⁴. De altfel, în tot cursul războiului, locuitorii satelor au avut mult de suferit ca urmare a acestor mesagerii pentru armată¹⁶⁵.

¹⁵¹ Zs. Trocsány, *Az északi Partium 1820-ban*, Budapest, 1966, p. 177.

¹⁵² Tabelul centralizator al conscripției Chioarului din 1786.

¹⁵³ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an. 1785, nr. 2924, în cutia cu numerele 714—1100 (probabil rătăcit).

¹⁵⁴ *Idem*, Judiciare an. 1786, nr. 150.

¹⁵⁵ Tabelul centralizator al conscripției din 1785.

¹⁵⁶ *Idem*.

¹⁵⁷ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an. 1789, nr. 2231.

¹⁵⁸ *Istoria României în date*, București, 1972, p. 160.

¹⁵⁹ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an. 1788, nr. 1153.

¹⁶⁰ Al Neamțu, în *Studii și referate privind istoria României*, I, 1954, p. 885.

¹⁶¹ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an. 1787, nr. 2293.

¹⁶² *Idem*, nr. 1826.

¹⁶³ *Ibidem*, an. 1788, nr. 2008.

¹⁶⁴ Nu apare în tabela de impozite din 1818, ci abia în 1820, vezi la Arh. Stat. Cluj, Fond 101 — Chioar, cota 808.

¹⁶⁵ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an. 1788, nr. 377.

¹⁶⁶ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 509.

Sărăciți de mulțimea poverilor, câțiva libertini și chiar nobili au decăzut în situația de jeleri. În 1789, Iacob Rus și-a zălogit, pentru 16 florini, casa și apartinătoarele, precum și grădina și terenurile din cîmp, în mîinile lui Ursu Hossu al Oancii, legîndu-se să-i fie servitor¹⁶⁷. Același proprietar a mai adus în sat niște jeleri din Mesteacăn, incit în 1793 avea pe pămîntul său 5 familii de acest fel¹⁶⁸.

Reformele lui Iosif al II-lea. Împăratul a inițiat cîteva măsuri care să permită introducerea unor reforme în favoarea păturilor țărănești exploatate. Una dintre acestea a fost conscripția din 1785, în care a fost consemnată starea iobagilor și jelerilor și raporturile lor cu stăpînii. Acum s-a făcut și clasificarea urbarială a satului, Răstociul fiind încadrat în categoria a III-a de fertilitate, după care trebuia să se facă și impunerea dărilor¹⁶⁹.

Din conscripție aflăm că răstocenii aveau voie să pescuiască în Someș, de asemenea, să țină crișmă iobăgească între sărbătoarea Sfinților Arhangheli și Tăierea Împrejur¹⁷⁰.

Arzîndu-i casa, în 1785, jelerul Nicolae Neamțu a fost scutit de toate impozitele pe acel an, măsură care nu e străină de atmosfera de îngăduință promovată de împărat¹⁷¹. Prin 1788, patru iobagi din familia Tohat aveau o moară, după care dădeau o contribuție de cereale destul de importantă¹⁷². Ținerea morilor intra între privilegiile regesti ale nobililor, dar iată că se deschisese o porțiță și pentru iobagi. Tot din ordinul împăratului, fiecare gospodărie a fost obligată să poarte număr de ordine. Evidențele de orice fel s-au ținut de atunci mai ordonat iar țăranii au putut să-și controleze drepturile asupra terenurilor intravilane. Știm sigur că și în Răstoci casele au purtat asemenea tăblițe¹⁷³. O măsură și mai bună, luată în 1786, a fost cea a măsurării pămînturilor. Împăratul a insistat pentru definitivarea ei grabnică¹⁷⁴, încît cadastrul să poată evidenția clar proprietățile nobililor, ale iobagilor și ale satului. Se preconiza astfel apărarea țăranilor de tendințele magnaților de a-și însuși din terenurile comune sau din cele iobăgești. Acțiunea a durat 4 ani, după cum precizează pisania din biserica din Răstoci, referindu-se la oficiile cîtorului ei¹⁷⁵.

Nobilii de-o sesie. Alături de noul sistem de impozite, o adîncă nemulțumire a stîrnit în rîndul micilor nobili hotărîrea Directoratului Fiscal al Transilvaniei de-a întreprinde o nouă verificare a donațiilor prin-

¹⁶⁷ Bibl. Acad. R.S.R., București, Manuscrise rom., fond 967, f. 30.

¹⁶⁸ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente”, f. 32.

¹⁶⁹ Tabel centralizator al conscripției din 1785.

¹⁷⁰ *Idem*.

¹⁷¹ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Judiciare an. 1786, nr. 58.

¹⁷² *Idem*, an. 1789, nr. 30.

¹⁷³ *Ibidem*, an. 1787, nr. 1826.

¹⁷⁴ A. Veress, *op. cit.*, p. 12.

¹⁷⁵ Pisania din spatele iconostasului bisericii din Răstoci, care se referă la Nicolae Hossu.

ciare. În ianuarie 1754, s-a făcut, prin organele districtuale de justiție, un interogator oficial asupra succesorilor în linie bărbătească ai lui Vasile Hossu¹⁷⁶. Același lucru l-au întreprins jurații districtului Chioar, în februarie 1755, asupra descendenților lui Luca Dolha¹⁷⁷. Prelungirea războiului cu Prusia a făcut ca revizuirea să se amâne. Dar ulterior ea a fost reluată.

La 20 iulie 1761, în fața unei comisii a Tablei Regești Judiciare a Transilvaniei, care s-a deplasat în Răstoci, au fost citați atît reprezentanții familiei Dolha¹⁷⁸, cît și ai familiei Hossu¹⁷⁹, cerindu-li-se să prezinte actele doveditoare asupra proprietăților. În ce-i privește pe Dolhești, la o lună după aceea, s-a întreprins o altă anchetă asupra pămînturilor lor, constatîndu-se că și cele 3 „sesii nova“, create de Luca Dolha pentru frații libertini, aparțin tot moșiei donate de Ápaffi¹⁸⁰.

După 5 ani, Dolheștilor li s-a propus ca, în schimbul a două pungi cu bani, averea lor să fie asigurată ca moșie fiscală¹⁸¹. În interpretarea Fiscului, donația principelui Ápaffi către Dolhești era doar o zalogire, pe care dorea s-o desfacă restituind cei 150 florini avansați în 1689¹⁸². Alexa și Ignat Dolha, reprezentanții familiei, au refuzat oferta, motivînd că moșia e o donație, care nu putea fi răscumpărată în bani¹⁸³. Procesul a trecut pe la guvernatorul Transilvaniei și pe la Curtea din Viena, și în cele din urmă, după 25 de ani de tergiversări, Dolheștii l-au cîștigat¹⁸⁴.

Procesul familiei Hossu a durat mai mult. La ancheta întreprinsă în 20 iulie 1761, aceasta a putut dovedi că are în Răstoci 3 fonduri nobiliare străvechi și o moară¹⁸⁵. Nu cunoaștem decizia autorităților asupra acestor bunuri, dar împricinații n-au fost mulțumiți de ea, făcînd, în iulie 1765, un memoriu către Guberniul Transilvaniei¹⁸⁶. Se pare că familia Hossu a revendicat și unele drepturi asupra pămînturilor comune ale satelor Răstoci și Mesteacăn. Litigiul cu comunitățile iobăgești din cele două sate s-a rezolvat în 1767, printr-o decizie a Tablei Regești, care, în principiu, a dat cîștig de cauză familiei Hossu, recunoscîndu-i, totodată, proprietățile nobiliare și sesiile iobăgești și jele-

¹⁷⁶ Donația Fr. Hossu-Longhin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente“, f. 11.

¹⁷⁷ Colecția fam. Dolha, „Pro memoria“.

¹⁷⁸ *Idem*, Rescriptul nobililor Alexa și Ignat Dolha — 1761.

¹⁷⁹ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente“, f. 7, 8.

¹⁸⁰ Colecția fam. Dolha, „Pro memoria“.

¹⁸¹ *Idem*, declarația lui Alexa și Ignat Dolha înaintată împărătesei — 1766.

¹⁸² *Idem*, copia proceselor verbale ale acțiunilor judiciare din 1776, 1786 și 1787.

¹⁸³ *Ibidem*, declarația lui Alexa și Ignat Dolha — 1766.

¹⁸⁴ *Ibidem*, procesele de după 1790 cu rudeniile asupra moștenirii lui Luca Dolha, care n-ar fi avut obiect dacă pămînturile ar fi fost luate.

¹⁸⁵ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente“, f. 7, 8.

¹⁸⁶ *Idem*.

rești¹⁸⁷. Urma, după aceasta, ca împărăteasa să confirme hotărîrea. A murit Maria Terezia și confirmarea nu s-a dat¹⁸⁸. Directoratul Fiscal a reluat procesul și el s-a stins abia în 1825, cînd Hosseștii au fost repuși definitiv în drepturile lor de proprietate¹⁸⁹.

Concomitent cu procesele pentru dovedirea proprietăților, s-au purtat dezbateri și verificări cu privire la nobilitate. Dolheștii au fost acceptați nobili definitiv prin hotărîrea din 27 februarie 1765 a Tablei Regești¹⁹⁰. Hosseștii au obținut o hotărîre similară în 30 iunie 1767, fiind declarați „îmuni și posesionați”¹⁹¹. Dar și aceste hotărîri îi introduceau pe beneficiari în drepturile clasei nobiliare numai dacă aveau și confirmarea Curții de la Viena. Nici în privința aceasta Maria Terezia și Iosif al II-lea n-au dat curs cererii celor două familii din Răstoci. Aminarea trebuie pusă în legătură cu încercările de a-i obliga la impozite pe toți nobilii¹⁹². Nu s-a reușit însă, decît cu cei mici.

În 1786, forurile conducătoare ale districtului Chioar au cerut din nou dovezile de nobilitate¹⁹³. Cele două familii băștinașe în Răstoci au întreprins alte demersuri în acest sens și au urmat noi revizuiți pe la toate forurile. Cauzele lor au ajuns iar la Viena, dar în documentele rămase nu există nici o aluzie că s-ar fi dat vreodată o confirmare împărătească¹⁹⁴. Neavînd această confirmare, împricinații au fost puși la toate sarcinile și contribuțiile.

O rezoluție a Guberniului Transilvaniei, din ianuarie 1768, reze-mată pe hotărîrea Tablei Regești din Tîrgu-Mureș, din anul precedent, le dădea Hosseștilor cîștig în ceea ce privește scutirea de sarcinile extraordinare numai dacă locuiau cel mult 20 de capi de familie pe aceeași moșie. Dovada cerută în acest sens, foarte întortocheată, a scos 28 capi de familie. Protestul reclamantilor în fața judecătorilor Tablei Continue a Chioarului a fost considerat ultragiul și Hosseștii, arestați. Bineînțeles că au rămas mai departe cu aceleași sarcini, cu toată plîngerea lor la Guberniu¹⁹⁵.

Hosseștii au protestat din nou cu ocazia recrutărilor masive din 1771, cînd au fost obligați la încartiruirea armatei. Dar Guberniul

¹⁸⁷ *Ibidem*, f. 13, 14, 18.

¹⁸⁸ Nu se face nici o referire la vreo confirmare în actele rămase.

¹⁸⁹ J. Kemény, *Transilvania posesionaria*, XII, p. 134—135, la Fil. Cluj a Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrise, A—246.

¹⁹⁰ Colecția fam. Dolha, „Pro memoria”.

¹⁹¹ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrișori vechi și documente”, f. 13, 14.

¹⁹² Al. Csetri, Șt. Imreh, *op. cit.*

¹⁹³ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrișori vechi și documente”, f. 26.

¹⁹⁴ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Judiciare an. 1788, dosar nr. 1214, actul „Meritum Instantiae”; Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrișori vechi și documente”, f. 27, 31; Colecția Fam. Dolha, „Pro memoria” și sentința din 6 febr. 1796 a Scaunului Parțial de aminare a procesului lui Ion Dolha și Nicolae Oancea.

¹⁹⁵ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrișori vechi și documente”, f. 16, 17.

Transilvaniei le-a răspuns că: „... în problema sarcinilor militare, fiecare impunere trebuie socotită în funcție de individ“... și le-a cerut să se supună hotărârilor autorităților Chioarului¹⁹⁶. Abia în 1776, când au fost admiși „comisari nobiliari“ pentru strângerea impozitelor de la nobilii contribuabili, Hosseștii au obținut, în sfârșit, scutire atât de sarcinile ordinare, cât și de cele extraordinare¹⁹⁷. Dar aceasta a iritat comunitatea iobăgească, care a cîștigat din partea Tablei Continue a Chioarului o hotărâre conform căreia Hosseștilor nu trebuia să li se facă parte din pămînturile comune, dacă nu participau și ei, odată cu întreg satul, la construirea drumurilor și podurilor și la amenajarea Someșului pentru buna circulație a ambarcațiunilor împărătești. Satul voia să le ia toate pămînturile comune, în timp ce moșierul Rácz Ándrás (junior) le-a luat niște săgeți de pămînt, fertilizate gata pentru însămînțări. Totuși, la intervenția căpitanului suprem, Tabla Judiciară a districtului și-a revizuit hotărîrea dînd o decizie mai favorabilă Hosseștilor¹⁹⁸. În 1780, vicecăpitanul districtului i-a obligat pe Hossești să dea o contribuție de griu, ovăz și fin, în afara impozitului în bani pe care-l plăteau curent și la care fuseseră impuși prin hotărîrea Guberniului din 1776. Numai la protestul lor, căpitanul suprem și Tabla Continuă a districtului au acordat despăgubirea cerealelor și furajelor impuse pe nedrept¹⁹⁹.

Din cauza acestor șicane, micii nobili nu-i simpatizau deloc pe magnați. În 1784, înspăimîntați de amploarea răzvrătirii lui Horea, aceștia au luat măsura, peste capul împăratului, de-a reactiva insurrecția nobiliară. Dar micii nobili n-au răspuns chemării. Din cordonul de supraveghere organizat pe sub Munții Meseșului și Făgetului, împotriva unei posibile invazii a răsculaților, armaliștii din Răstoci și satele din jur au lipsit²⁰⁰.

Față de restul sătenilor aserviți, micii nobili au avut privilegiul morăritului. Dintre cele 3 mori menționate în conscripția din 1785, cu siguranță două au fost ale familiilor Hossu și Dolha²⁰¹. Hosseștii și-au administrat moara împreună cu rudeniile din Mesteacăn. Dar cînd a fost stricată, locul a revenit, pentru totdeauna, răstocenilor, respectiv, lui Matei și Mitru Hossu. Asupra lui a ridicat pretenții o mătușă a lor, măritată cu un jeler din Cormeniș. Matei și Mitru Hossu au ape-

¹⁹⁶ *Idem*, f. 18.

¹⁹⁷ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Judicare an. 1788, dosar nr. 1214, rezoluția Tablei Continue a Chioarului pe o cerere din 10 febr. 1776 a fam. Hossu.

¹⁹⁸ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrișori vechi și documente“, f. 20.

¹⁹⁹ *Idem*, f. 21.

²⁰⁰ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, II, București, 1979, p. 177; și Colecția Mike Săndor, „Az Oláhokrol“, p. 132—133, 136—137 la Fil. Cluj a Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrise.

²⁰¹ Tabelul centralizator al conscripției Chioarului din 1785.

lat la forurile judiciare, contestînd dreptul ei de moștenire²⁰². Un proces similar de departajare au purtat și Dolheștii cu rudeniile lor, pentru locul morii²⁰³.

Așa cum arată cazul jelerii din Cormeniș, unii nobili de-o sesie, sărăciți, au împărțit soarta țăranilor aserviți, fiind obligați să trăiască din arendări de pămînturi. Ilie Butuza a slujit un timp la niște preoți din Lemniu²⁰⁴. Prin 1785, și-a pus semnătura pe un testament nobilul Niculae Pop²⁰⁵, regăsit în 1793 între jelerii lui Ursu Hossu al Oancii²⁰⁶.

Dintre acești nobili au fost numiți și cîțiva juzi satești. Dregătoria aceasta, deosebit de ingrată pe acele vremuri, trebuia purtată, după obicei, de categoriile nenobile. În prima parte a anului 1762, a fost jude al Răstociului Ursu Hossu²⁰⁷ iar în 1789, Ursu Butuza.

Prima școală, primii intelectuali moderni. Deschiderea școlii de normă din Blaj, în 1779²⁰⁸, și a celei de la Năsăud, care au pregătit învățători pentru sate, impune concluzia că în acești ani învățămîntul românesc a cunoscut un reviriment și persista nevoia de cadre cît de cît calificate. Despre preocupările pentru o organizare școlară vorbește și un registru aflat în păstrarea filialei Cluj-Napoca a Arhivelor Statului, care cuprinde o conscripție a bisericilor, preoților, cantorilor și învățătorilor, pe confesiuni, afară de cea ortodoxă. Localitățile sînt grupate pe percepțorate, cu scopul unei evidențe clare a celor scutiți de impozite²¹¹. Comparînd numele percepțorilor din registru cu cele din calendarele²¹² și șematismele epocii²¹³, am putut stabili că acea conscripție a fost întocmită în anul 1780.

Documentul menționează la Răstoci un „ludimagister“ greco-catholic, primul învățător despre care avem știrea că a predat copiilor satului. Despre numele lui însă, știrile sînt sărace. În epocă trăia cîrstnicul și cantorul Ilie Butuza, greco-catholic consecvent²¹⁴. El ar fi putut îndeplini această sarcină, care, după cum reiese dintr-o plîngere a in-

²⁰² Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Judiciare an. 1788, dosar nr. 1214, cererea lui Mitru și Matei Hossu către Tabla Continuă a comitatului Solnocul de Mijloc; și același fond, Judiciare an. 1789, nr. 1093.

²⁰³ Colecția fam. Dolha, procesul contra Dolheștilor — 1790.

²⁰⁴ Colecția fam. Lazar de Purcăreți, cota 32.

²⁰⁵ Colecția fam. Dolha, testamentul văduvei lui Ignat Dolha.

²⁰⁶ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente“, f. 32.

²⁰⁷ N. Iorga, op. cit., p. 245.

²⁰⁸ BiBbl. Acad. R.S.R., București, fond 967, f. 30.

²⁰⁹ A. Fărcaș, în „Aspecte ale dezvoltării învățămîntului din Sălaj“, Zalău, 1971, p. 14.

²¹⁰ N. Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944, p. 221.

²¹¹ Arh. Stat. Cluj, Fond Urbarii și conscripții, fasc. 23, nr. 1.

²¹² *Uj és ő kalendariom...*, Kolossvár, 1778, 1779.

²¹³ *Schematismus dicasteriorum et officialium Magni Principatus Transsilvaniae pro anno 1780*, și următorii, Cibinii.

²¹⁴ Colecția fam. Lazar de Purcăreți, cota 32.

vătătorului din Purcăreți, fusese impusă slujitorilor bisericești²¹⁵. Era însă, prea bătrîn pentru o asemenea ocupație. Mai degrabă am crede că a învățat copiii Iacob Crișan, viitor preot, care în 1780 avea 18 ani²¹⁶.

Cunoscători de carte între țărani au fost și înainte în Răstoci. Pe chitanța dată episcopului Novacovici, judele satului a scris cu mîna proprie, în românește precizarea: „Birăul Huso Ursulu cu toată obștea”²¹⁷. Apoi, în 1776, cîțiva bărbați din familia Hossu erau stringători de dări. Or, pentru evidența contribuabililor și a sumelor încasate, ei trebuiau să știe mai întîi scrie, citi și socoti în românește. Din rîndul acestora s-au ridicat, ulterior, primii intelectuali, în sensul modern al cuvîntului.

Nicolae, fiul lui Alexa Hossu, trebuie să fi învățat mai întîi în sat, după obiceiul vremii, pe cărțile bisericești. Receptivitatea lui deosebită i-au determinat pe părinți să-l dea la învățătură mai înaltă. După calea urmată peste ani de fiii și verii săi, se pare că cel mai la îndemînă era orașul Baia Mare, apoi, școlile piariștilor din Cluj²¹⁸. El și-a însușit foarte bine latina și maghiara²¹⁹, dovedindu-se un funcționar capabil, care și-a urmărit cu tenacitate urcușul în administrația districtului. Prima sa însărcinare oficială a fost cea de măsurător în comisia de cadastrare, în care „a străduit 4 ani”²²⁰. Capacitatea lui s-a evidențiat din plin în această acțiune, fiind solicitat și în comisia de măsurători pentru satele Negreni și Cliș, din comitatul vecin²²¹. Concomitent, el a îndeplinit și funcția de notar comunal și administrator domenal la Băbeni²²². Din 1790 a lucrat ca „scriitor varmeghiesc”²²³, iar în 1797 era jude nobiliar la plasa Boiu-Mare²²⁴. În 1800, a ajuns și asesor la Tabla Judiciară a districtului²²⁵.

Exemplul lui Nicolae Hossu a dat impuls preocupărilor pentru carte. Deși nu mai avem referiri directe la școala sau învățătorii din Răstoci, apariția în 1799 a lui Ioan Hossu între studenții Liceului academic din Cluj²²⁶ și a lui Ilie Hossu între funcționarii de după 1800 ai imperiului²²⁷ denotă că în sat tradiția școlii a continuat.

²¹⁵ Arh. Stat. Cluj, Fond comitatul Crasna, cota 70, poz. 1189 din registru.

²¹⁶ Colecția fam. Lazar de Purcăreți, cota 32.

²¹⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 245.

²¹⁸ Arh. Stat. Baia Mare, Fond Liceul romano-catolic, dosar nr. 2 din 1820; Arh. Stat. Cluj, Fond Liceul romano-catolic din Cluj, matricolele.

²¹⁹ Arh. Stat. Cluj, Fond 101-Chioar, tabelele de impunere ale satelor între 1818—1840.

²²⁰ Pisania din spatele iconostasului bisericii din Răstoci.

²²¹ Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an. 1788, nr. 1981.

²²² *Idem*, nr. 2071.

²²³ Pisania citată.

²²⁴ Arh. Stat. Alba Iulia, Fond Mitropolia greco-catolică din Blaj, cota 5, *Schematismus dicasteriorum et officialium Magni Principatus Transilvaniae pro anno M.CCCC*, Claudiopoli, p. 43.

²²⁵ Arh. Stat. Cluj, Fond Liceul romano-catolic din Cluj, matricolele pe 1799 și 1800, cotele 6 și 9.

²²⁷ Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Date și documente relativ la Ilie și Gheorghe Hossu din procesul ereditar”.

Restaurația. Odată cu moartea lui Iosif al II-lea, magnații s-au grăbit să-i anuleze reformele elaborate în favoarea celor oprimați. Dieta Transilvaniei, deschisă în 12 decembrie 1790, a restabilit toate privilegiile feudailor, iar libertatea de strămutare a iobagilor a fost încorsetată în 13 condiții²²⁸. În aceste împrejurări trebuie să-și fi supus și Vánkai Mihai iobagii din Răstoci la zeciuială din cereale, cînepă și varză. La fel au făcut și ceilalți proprietari de iobagi, aceștia iertîndu-i, totuși, de contribuția în cereale începînd cu seceta din 1793²²⁹. Așa cum ne-o va arăta conscripția din 1820, în vremea restaurației s-au introdus obiceiuri noi și în privința robotei și darurilor iobăgești²³⁰.

În sate, evidențele cadastrale au fost distruse, iar numerele la case anulate²³¹. S-a revenit la vechea împărțire administrativă de dinainte de 1784, districtul Chioar fiind despărțit de comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc²³². Marii proprietari au putut apoi să-și împartă mai bine dregătoriile și să-și exercite mai bine oprimarea națională și socială asupra românilor. Dieta a respins cererea acestora de-a fi recunoscuți ca „națiune politică”, în timp ce limba maghiară a început să fie impusă tot mai mult ca limbă oficială, în locul latinei²³³.

Revocarea reformelor iosefiniene a deschis o nouă epocă de frământări în lumea satelor transilvane.

VALER HOSSU

ANEXE

1. *Armalisul acordat lui Vasile Hossu de principele Gheorghe Rákóczi I — 1633*

Noi, Gheorghe Rákóczi, din grația lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, domn al Părților regatului Ungariei și comite al secuilor etc. dăm de știre prin conținutul celei de față, comunicîndu-le tuturor celor cărora li se cuvine că noi, atît la intervenția deosebită făcută pe lîngă noi pentru aceasta de mai mulți credincioși domni consilieri ai noștri, cît și luînd în atenție și considerație credința și slujbele credincioase ale viteazului Vasile Hossu din Răstoci, pe care acesta le-a arătat și le-a îndeplinit cu credință față de principi — adică față de predecesorii noștri — și chiar față de noi și de patria sa, în treburi și sarcini încredințate sirguinței sale, după exigențele capacității sale, în raport cu varietatea locurilor și vremurilor, și pe care prea puțin ne îndoim că și în continuare acesta le va arăta și îndeplini, pentru ca astfel în ocaziile viitoare și la termenele următoare pentru a sluji să fie aflat mai merituos și mai iscusit, de altfel precum înțelegem și din mărturia nobilului Ioane Voievod, provisor al bunurilor ce-

²²⁸ Șt. Pascu, *Istoria Clujului*, 1974, p. 592.

²²⁹ Zs. Trocsány, *op. cit.*, p. 253.

²³⁰ *Idem*.

²³¹ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 510.

²³² *Novum calendarium ad annum M.DCC.XCIX*, Claudiopoli.

²³³ t. Pascu, *op. cit.*, p. 192.

tății noastre Chioar, am poruncit din deplinătatea milostivirii și puterii noastre prințare deosebite, să i se dea acestui nobil Vasile Hossu, tuturor moștenitorilor și urmașilor acestuia, de ambe sexe (acest act — n.n.) și să se considere, să se asocieze, să se coopteze și să se înscrie din nou în categoria și numărul nobililor adevărați și neîndoielnici ai acestui regat al nostru, al Transilvaniei, și al Părților regatului Ungariei anexate lui, și chiar îl considerăm, îl asociem, îl cooptăm și-l înscriem, hotărînd lămurit ca de acum încolo, întotdeauna în timpurile ce vor urma, acest Vasile Hossu și toți moștenitorii și urmașii săi, de ambele sexe, să fie socotiți și apreciați drept nobili adevărați și neîndoielnici. Iar ca semn al nobilității lor de acest fel adevărate și depline, (li se dă — n.n.) acest blazon sau semn de nobilitate, și anume: un scut militar de culoarea cerului, în cîmpul căruia este așezată o coroană, din care se vede un om pînă la briu, îmbrăcat cu o haină roșie, ținînd în mîna dreaptă o sabie scoasă din teacă, iar în stînga — un mănunchi de spice de grîu bine coapte. Deasupra scutului este așezat un coif militar cu viziera închisă, pe care îl acoperă o coroană regească împodobită cum se cuvine cu pietre prețioase și perle, iar coborînd din virful coifului fișii sau panglici de culori variate, înconjoară și împodobesc în chipul cel mai frumos ambele margini sau laturi ale aceluiași scut. Toate acestea, precum s-a hotărît, să fie înfățișate mai clar și pictate cu mîna pricepută și arta pictorului în capul sau la începutul scrisorii noastre de față; (noi — n.n.) cu voință chibzuită și cu bunăștiință și dărnicia noastră le-am dat, le-am dăruit și le-am acordat cu bună-voință amintitului Vasile Hossu și tuturor moștenitorilor și urmașilor săi, de ambele sexe, îngăduind și permițînd ca aceștia, după obiceiul altor adevărați și însemnați nobili de-a folosi blazoanele, (să poarte — n.n.) sus-pomenitul blazon sau semn de nobilitate peste tot în lupte, turniruri, bătălii, dueluri, lupte în doi și în întrecerile militare nobiliare de orice fel. De asemenea, vrem să acordăm și să hotărîm să fie mărturisite, așezate și denumite pe: sigilii, steaguri, scaune, acoperăminte, veșminte, inele, scuturi, corturi și morminte, și pe orice fel de lucruri și obiecte care sînt însemnate de toți oamenii de vază, de orice stare și treaptă, (afilați — n.n.) în cinstea unui rang, ca semn de noblete deplină și întregă. Și, precum după lege și vechiul obicei, ceilalți nobili adevărați și neîndoielnici și oamenii de arme ai zisului regat al nostru Transilvania și ai Părților regatului Ungariei anexate lui le folosesc, beneficiază și se bucură în veci de aceste onoruri, binefaceri, libertăți și scutiri și avantaje acordate, (tot așa — n.n.) să fie volnici și să poată să le folosească, să beneficieze și să se bucure (de ele Vasile Hossu și urmașii săi — n.n.) fără vreo pagubă pentru fiscul nostru. Întru al căruia lucru, amintire și tărie veșnică am dat, am acordat și am atribuit cu bunăvoință amintitului Vasile Hossu și tuturor moștenitorilor și urmașilor lui, de ambele sexe, această scrisoare a noastră, întărită cu sigiliul nostru autentic atîrnat. Dat în orașul nostru Alba Iulia, în ziua a 21-a a lunii martie, în anul domnului 1633.

G. Rákóczi m.p.

Martinus Markosfalvi,
secretar, m.p.

(*Nota lui Jozséf Kemény:*) Originalul acestei scrisori de înnobîlare, cu sigiliul autentic atîrnat al acestui principe (...), legat cu o panglică bicoloră, prin imprimare în ceară galbenă, și confecționat din pergament, are următoarea notă pe verso:

„În anul domnului 1651, în ziua a 20-a a lunii martie, (scrisoarea aceasta — n.n.) a fost arătată în tîrgul Acîș adunării generale a domnilor magnați și nobili ai comitatului Solnocul de Mijloc, a fost proclamată și făcută publică, fiind scris mai jos numele Alteței Sale Prințare, și a fost consemnată de Gheorghe Szigethi, notar jurat al comitatului Solnoc“.

Aceasta o are familia Hossu de..., pe care a adus-o în procesul Fiscului Regesc deschis împotriva familiilor Hossu, Dolha și Oancea pentru averile din Răs-

toci. Copia ei există în scrisoarea Fiscului de înaintare a pricinii (forurilor mai înalte — n.n.) în acest litigiu, pg. 37, transcrisă cu greșeli.

Sibiu, 9 februarie 1828.

K(emény)

(Copie lat., la Bibl. Acad. R.S.R., București, Manuscrise rom. fond 966, f. 54—55; și J. Kemény, *Appendix Diplomatariei Transsilvanici*, p. 45, la Fil. Cluj a Bibl. Acad. R.S.R., Manuscrise, A-147. Text stabilit și traducerea: Radu Ardevan)

2. Conscriptia Răstociului din 1651

RĂSTOCI, moșie întreagă.

IOBAGI:

	băieți	cai	boi	vaci	juninci	oi	porci	stupi	
Avram Petre	2	—	—	1	—	—	—	—	jude sătesc
Marcu Pascul	—	—	—	2	2	—	2	—	necăsătorit
Trif Marian	2	—	—	1	—	—	1	—	
Dolha Gheorghe	—	—	—	2	—	—	—	—	
Trif Mihăiloae	1	—	—	1	—	—	2	—	văduvă

FUGARI:

1. Buțe Zaharia a fugit de 4 ani; a murit. Doi fii: Filip și Zăhan, copii mari, au rămas necăsătoriți, locuiesc în satul numit „Kathara” (?) pe românește, „Misoka” pe ungurește, în posesiunea cetății Sătmăruului.
2. Gadșe Mihoc a fugit de un an, locuiește în posesiune domnească, în Șuconul Român (?), lângă Someș.
3. Pocolea Iacob a fugit de 15 ani; a murit. Au rămas doi fii însurați, Costin și Ion, în posesiunea domnească din Corpadea.

DEȘERTE:

Trei locuri și trei case pustii.

NOBILI CALĂREȚI, NECONTRIBUABILI

	băieți	cai	boi	vaci	juninci	oi	porci	stupi	
Hossu Vasile	3	1	8	4	—	—	10	6	Au arătat armalisul il. pr. G. Rákóczi cum că și înainte ei au fost nobili și din nou (au fost innobilați) împreună cu toți urmașii, de ambe sexe, fără vreo pagubă pentru Fisc. Alba Iulia, 21 martie 1635 (sic !). Acesta și blazonul pictat, semnat și întărit la mijloc cu sigiliu atârnat, au un neajuns : n-au fost publicate
Fiii lui :									
Hossu Toader	2	2	6	3	2	—	5	5	
Hossu Simion	2	1	4	4	—	—	1	4	
Hossu Mihai	2	—	4	2	—	—	4	5	
Despre pământurile din jurul casei, arătoare și de cosit nu au prezentat dovezi.									

(Orig. l. lat. și magh., în Urbariul domeniului Chioar și Caynic din 1651, la Arh. Naț. Budapesta, Fond Conventul de Cluj Mănăstur Urbaria, f. 410—490).

3. Ascultare de martori cu privire la cearta dintre familia Hossu și Dunaviczi Gavril

Răstoci, 2 iunie 1681.

Raportul despre ascultarea efectuată de Kolozsváry István, asesor jurat, și Nicolae Fătul, jude al nobililor, în baza poruncii principelui dată la cererea lui Damian Hossu, locuitor din Antăș (?) și fiii lui Mihai Hossu, din Răstoci, și celelalte neamuri.

Întrebări:

1. Știe martorul dacă în satul Răstoci, din districtul Chioar, din nobilul comitat Solnocul de Mijloc, fiii răposatului Vasile Hossu — dintre care mai sînt în viață doi, și anume Damian Hossu și Ioan Hossu, precum și fiii celorlalți, care sînt în viață, care toți posedă aici în Răstoci moșie nobiliară de care țin pămînturi, în ce fel le posedă și le-au posedat, unde sînt acestea, cine sînt vecinii și pe ce locuri, cum se numește bucata de pămînt pentru care s-au certat cu Dunaviczi Gavril?

2. Știe martorul dacă înaintașii numiților Damian și Ioan Hossu au posedat din pămînturile comune, supuse împărțirii?

3. Știe martorul ce pămînturi a posedat aici, în Răstoci, Petre Isa, din Cozla, pe care acuma le posedă domnul Dunaviczi? Din moștenirea cui fac parte aceste pămînturi, cum au fost ele defalcate și cum le ține acuma domnul Dunaviczi? De asemenea, în ce pămînturile pe care le-a ținut Luca Duma, din Șasa, din moștenirea cui făceau parte și unde sînt acestea?

Primul martor, Ursui Nemeș, persoană nobilă, din Mesteacăn, de 45 ani, jurat: De cînd sînt pe lume îmi aduc aminte, știu bine, că aceștia din familia Hossu, deși sînt mulți, au fost nobili veritabili, au avut aici, în Răstoci, moșteniri nobiliare veritabile și toți posedau și posedă și azi veritabile pămînturi nobiliare. Iar în privința pămîntului pentru care există acum cearta cu domnul Dunaviczi, știu bine că e moștenirea lor nobiliară justă, ocupată prin silnicie de la ei de către domnul Dunaviczi. Odată, luîndu-mă jude al nobililor Damian Hossu, i-am oprit pe iobagii domnului Dunaviczi să stea pe acel pămînt și atunci aceștia au și ieșit de acolo. Dar după aceasta, i-a trimis din nou domnul Dunaviczi, au arat pămîntul prin silnicie și de atunci îl stăpînește și ară (Dunaviczi — n.n.).

La întrebarea a doua: Știu că și înainte stăpîneau în așa fel cei din familia Hossu, că li s-a dat și lor din pămînturile comune supuse împărțirii.

La întrebarea a treia: Știu bine că Petre Isa, din Cozla, a luat la Cozla o fată de aici, din Răstoci, și această fată a fost din neamul lui Damian Hossu, astfel că i-au dat atunci, potrivit obiceiului de aici, zestre din pămînt. Nu știu cît pămînt a fost, dar știu că pămîntul, în două întorsături, consta din 6 bucăți. Știu bine că și acestea le-a ocupat domnul Dunaviczi și nu dă voie nici celor din Cozla, nici celor din familia Hossu să le posedă. Și acel Luca Duma din Șasa a luat, de asemenea, o fată din neamul Hosseștilor și aceștia i-au dat, la fel, zestre, pămînturi. Aceasta a ținut pămînturile, care, după moarte, au devenit, din nou, ale familiei Hossu, care le-a posedat mulți ani. Dar după ce satul a fost dat domnului Dunaviczi, acesta a ocupat de la ei pămînturile menționate și le stăpînește și azi. De asemenea, nu știu nici cît pot face cele două pămînturi de cite două întorsături. Și femeia din Cozla, dacă a murit, pămînturile ei au revenit familiei Hossu, dar și acestea au fost ocupate de domnul Dunaviczi, sub pretextul că au fost posedate de iobagi.

Al doilea martor, Mihai Isa, iobagul lui Costan Peter din Cozla, de 60 ani;

Al treilea martor, Ioan Isa, iobagul lui Dănilă Peter din Cozla, de 60 ani;

Al patrulea martor, Simion Isa, iobagul lui Simion Peter din Cozla, de 48 ani;

La fel ca primul martor

Al cincilea martor, Mihai Gîrdea din Mesteacăn, libertin, de 60 ani, jurat;

Al şaselea martor, Ioan Țica din Mesteacăn, iobagul domnului Kornis, de 60 ani;

Al şaptelea martor, Luca Gîrdea din Mesteacăn, iobagul domnului Kornis, de 60 ani;

Al optălea martor, Babuş Birăul din Mesteacăn, iobagul domnului Kornis, de 45 ani;

Al nouălea martor, Damian Gyurko din Mesteacăn, nobil, de 45 ani.

La fel ca primul martor

Al zecelea martor, Ioan Turda din Perli-Vadului, iobagul domnului Jlosvai Pêter, de 60 ani;

Al unsprezecelea martor, Ioan Turda cel mic, din Perli-Vadului, iobagul domnului Jlosvai Pêter, de 45 ani;

Al 12-lea martor, Dumitru Nan din Perli-Vadului, iobagul domnului R(...?...), de 33 ani;

Al 13-lea martor, Petruş Turda din Perli-Vadului, iobagul domnului D(...?...), Gergel, de 48 ani;

La fel ca primul martor.

Al 14-lea martor, Ioan Dico din Cormeniş, iobagul lui Kemény Simon, de 60 de ani, jurat: L-am cunoscut bine pe tatăl lor (al lui Damian şi Ioan Hossu — n.n.) şi ştiu că atunci cînd au făcut locuri din pădurea vie, înaintaşii lor au ocupat (acest pămînt — n.n.) primii. Casa lor a fost pe pămîntul pentru care se ceartă acum cu domnul Dunaviczi; a fost casă bună, cu grajduri, cazan de fierbere, am şi fierbere multă acolo. Ştiu şi faptul că au fost nobili veritabili şi au şi pămînturi nobiliare moştenite. Dar de cînd (satul — n.n.) a fost dat domnului Dunaviczi, văd că el le posedă. Ştiu, de asemenea, că înaintaşul lor, Vasile Hossu, a făcut şi o fierărie şi s-a şi ocupat de făurărit. Ştiu că de jur-împrejur casa a fost împrejmuată, şi chiar şi atunci cînd satul a fost stăpînit pentru principie, n-au fost conturbaţi cei din neamul Hossu şi nu s-a atins nimeni nici de pămînturile lor. Ştiu, de asemenea, că au posedat, împreună cu sătenii, pămînturile comune supuse împărţirii.

Al 15-lea martor, Mariaş Cozlean din Cormeniş, de 56 ani;

Al 16-lea martor, Ioan Danciu din Cormeniş, de 48 ani;

Al 17-lea martor, Costin Danciu din Cormeniş, de 45 ani;

Al 18-lea martor, Ioan Suşmani din Cormeniş, de 40 ani.

Aceştia sînt iobagii mărteie doamne a lui Kemény Simon, şi aceştia au declarat ca martorul 14.

Al 19-lea martor, Hajdu Simon din Lemniu, iobagul domnului Răcz János, de 60 ani;

Al 20-lea martor, Daniş Peter, nobil din Lemniu, de 50 ani;

Al 21-lea martor, Luca Cozma, nobil din Lemniu, de 56 ani;

Al 22-lea martor, Iacob Hossu, nobil din Lemniu, de 56 ani;

La fel ca 14.

Al 23-lea martor, Mihai Pop din Ciocmani, nobil, de 56 ani;

Al 24-lea martor, Chira Nemeş din Ciocmani, nobil, de 50 ani;

Al 25-lea martor, Pascual Mihali din Prislop, nobil, de 50 ani;

La fel ca toţi martorii.

Jurat asesor,

Jude nobiliar,

Kolosvári István

Nicolae Fătul

(Verso:)

Actul a fost trimis lui Széki Teleki Mihai, căpitan suprem.

(Orig. l. magh., la Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Acte judecătoreşti an. 1788, dosar nr. 1214. Stabilirea textului şi traducerea: Kiss Andrei)

4. Procesul dintre familia Hossu și Dunavicz — 1685

Noi, asesorii jurați ai Scaunului de judecată din districtul Chioar, din nobilul comitat Solnocul de Mijloc, vicecăpitanul Katona Mihály de Berchez; judele curții fiscale, Dioszegi István de Dej; pircălabul jurului cetății, Tormás Gáspár de Salonta, Bucsi Benedek de Oradea, Grigore Orian de Remetea; hodnojul nobililor, Dumitru Moja de Vărai, Zaharia Bretean de Coaș; notarul acestui cinstit district, Seratici-Horvath Boldizsár de Berchez; procuratorul fiscal din partea cetății, locuitor în Berchez, Kolozsvári-István de Oradea; dijmașul cercului cetății, Biczo Mihály de Berchez; Ștefan Dragoș de Toplița, Ioan Bud de Remetea, juzi nobiliari; popa Pătraș Butean din Șomcuta și popa Grigore din Coaș dăm de știre tuturor cărora li se cuvine, atât celor prezenți cit și celor viitori, că în anul prezent 1685, ziua a 12-a a lunii iulie, cînd am fost în cetatea de graniță Chioar a milostivului nostru Domn, pentru îndreptarea unor pricini de judecată, s-au prezentat în fața noastră, pe de-o parte, ductorul primar al nobililor, Dunavicz Gavril din Vărai, în calitate de reclamant, pe de altă parte, în calitate de piriți, nobilii locuitori pe posesiunea din Răstociul Mic a reclamantului, Ioan Hossu senior și junior și Pășcui Hossu — persoane nobile.

Reclamantul se plînge Scaunului de judecată că: „Nobilii care locuiesc pe posesiunea mea din Răstociul Mic, posesiune al cărei stăpîn aş fi eu, în urma donației milostive a magnificilor principii, îmi pricinuesc vătămări, deoarece, deși și ei posedă, în urma donațiilor mele, o bună parte din posesiune, nu se mulțumesc cu aceasta, ci au pătruns pe pămîntul meu, clădit și defrișat cu mina mea proprie, și l-au împărțit între ei; dar pentru că și eu am defrișat pădure vie acolo unde am vrut, doresc ca și acest pămînt (al piriților — n.n.) să se împartă, așa cum s-a împărțit al meu“.

Apar înainte locuitorii din Răstociul Mic, nobilii piriți, care fac următoarea depoziție: „Pămîntul nisipos adus de Someș, care se găsește din jos de sat, de la început l-am curățat și l-am împărțit noi, locuitorii Răstociului, drept pămînt comun, curățat și sporit la pămîntul satului. Din ceea ce am semănat acolo, din toate dăm dijmă dreaptă, despre care lucru notarul și judele nobiliar au făcut o ascultare de martori la fața locului. În ceea ce privește curăturile noastre din pădurea vie, dacă noi, nobilii — unul, doi sau trei — am tăiat cu muncă mare din pădurea vie, aceasta n-a fost defrișată de sat. Iar iobagii domniei sale au mai multe moșteniri din asemenea păduri defrișate decît avem noi, și dacă le măsurăm și pe acestea cu ruda și pe ale noastre... (indescifrabil — n.n.) să vadă Scaunul de judecată... (indescifrabil — n.n.) că trebuie să se împartă și curăturile din păduri vie ale iobagilor domniei sale“.

Hotărîrea: Rezultă clar în fața noastră, în urma referatelor moștenitorilor... (indescifrabil — n.n.) că pămîntul nisipos adus și dat de Someș, sporit la pămînturile comune ale satului, pe care li posedă sătenii cu obligația de-a da dijmă, după obicei, se împarte între ei. Acest pămînt nisipos să rămînă și pe mai departe cum a fost; așa cum sporește undeva pămîntul comun al satului, să se împartă drept între nobili și iobagi. Iar cei ce au defrișat moștenirile lor cu muncă din pădurile vie... (indescifrabil — n.n.) le vine greu, atât iobagilor care le-au defrișat, cit și nobililor (să le împartă — n.n.). Dacă domnul proprietar admite împărțirea curăturilor iobagilor săi și nu i-e milă să dea gata munca iobagilor săi acestora care au privit doar de departe, sau cui li revine în urma împărțirii... (indescifrabil — n.n.) (hotărîm ca — n.n.) cei ce au defrișat păduri vie, după dreptate, atât curăturile iobagilor, cit și cele ale nobililor să se împartă. Iar cei ce vor să defrișeze de acum înainte, să împartă pădurea vie; cei care pot defrișa, să defrișeze, cei care nu pot defrișa, vor avea pădure vie... (indescifrabil — n.n.).

Dat în cetatea Chioar, Scaunul districtului cetății Chioar. Ziua și anul notate deasupra.

Corectat tot ce e deasupra de către mine, juratul și notarul Scaunului judecătoresc al districtului cetății Chioar, Balthazar Seratici Horvath de Berchez... (Orig. l. magh., la Bibl. Acad. R.S.R., București, Manuscrise rom., fond 966, f. 56. Stabilirea textului și traducerea: Kiss Andrei).

5. Rezumatul actului de danie către Dolhești — 1689

(Scrisoarea de danie) a răposatului principe al Transilvaniei, Mihai Apaffi, din ziua a 15-a a lunii ianuarie, anul 1689, acordată (...) lui Luca și Grigore Dolha din Răstoci (...) Originalul scris pe hîrtie, întărit și prevăzut cu semnătura aceluiași principe și cu sigiliul juridic autentic (spune — n.n.) că: acel prea-luminat principe, la intervenția consilierilor săi și îndeosebi a răposatului Mihai Teleki, și totodată, la vederea credinței și a serviciilor credincioase ale lui Luca și Grigore Dolha din Răstoci, arătate față de țara Transilvaniei și față de principe, îndeosebi în expedițiile militare, și pe care le vor arăta și săvîrși și de aici înainte, a dat, a dăruit și a conferit întreaga sesie iobăgească a lor din Răstoci, stabilită conform marginilor sale, avută și stăpînită în comitatul Solnocul de Mijloc, districtul Chioar, împreună cu toate folosințele și aparținătoarele, cu orice cuvînt sau nume ar fi numite, aparținînd de acest pămînt, amintirilor Luca și Grigore Dolha și nestrămutat moștenitorilor și urmașilor, și chiar tuturor legatarilor (acestora — n.n.) de ambele sexe, pentru suma de 150 florini ungurești în monedă dreaptă, curentă și uzuală, și restituirea clădirilor care se construiesc acolo, (reținute pînă la acoperirea sumei — n.n.) cu numele de zălog; (și le-a dat — n.n.) asigurînd, încredințînd și atestînd că aceștia și moștenitorii și urmașii lor și chiar toți legatarii, de ambele sexe, nu vor trebui să răscumpere în nici un fel acest pămînt, decît să depună (acum — n.n.) suma de 150 florini ungurești și compensația edificiilor utilitare și a îmbunătățirilor utile și necesare...

(Rezumat în l. lat. în procesul din 13 febr. 1786 al familiei Dolha cu Directoratul Fiscal al Transilvaniei; în păstrarea noastră. Traducerea: Radu Ardevan)

6. Fragmente din jurnalul lui Teleki Mihai-junior

1703, august, 26. Văzînd că finul meu, Szemere Gheorghe, manifestă o deplină înclinație către curuți, i-am cumpărat un cal murg, pentru 40 de florini, de la Dunavicz Gheorghe din Răstoci, pe care i l-am dăruit și l-am rugat să mă slujească după putință și să-mi păstreze o amintire bună.

1711, aprilie, 13. Am trimis la Baia Mare doi slujitori de ai mei, pe Hosszufalvi Constantin și pe Kádár Péter, cu scrisori la comandantul regimentului meu, domnul Răcz András, scriindu-i că își cunoaște îndatoririle și mie să-mi dea de știre.

1711, mai, 2. Îmi iau rămas bun de la domnul general Károlyi și vin să dorm la Satu-Mare. Domnul Răcz András este cu mine și, de asemenea, și alți ofițeri din alte regimente.

(Orig. l. magh., la Bibl. „Teleki-Bolyai“ din Tirgu-Mureș, Manuscrisul 42. Traducerea: Mircea Breban)

7. Ascultare de martori cu privire la proprietățile familiilor Hossu de Răstoci și Hossu de Mesteacă — 1727

Ne oferim prea-plecatele noastre servicii Măritei Voastre milostiviri. Dorim ca Dumnezeu să dea viață lungă Mărilor Voastre!

Vă raportăm cu plecată supunere Mărilor Voastre milostive că în acest an curent 1721 (corect, 1727 — n.n.), în ziua de 8 martie, am fost solicitați de numiții: Hossu alias Vaida Ștefan din Glodul comitatului Solnocul Interior, și de nobilii Hossu Ioan, Toma, Grigore și Pascu din Răstociul Mic, din cinstitul district al Chioarului al nobilului comitat Solnocul de Mijloc, că avînd în vedere puterile conferite prin „mandatul compulsoriu”, emanat legitim de la măritul și milostivul nostru Domn, Maiestatea Sa Regele Roman Carol al VI-lea, care mandat a fost dat în 5 decembrie 1726 în Cluj, și întărit cu propriul său sigiliu, să facem, ba chiar să fim obligați să facem ascultarea martorilor indicați de solicitanți, cerîndu-le să ne răspundă la întrebările pe care solicitanții le-au pus pe foaia de întrebări, după ce în prealabil au fost convocați în fața noastră și li s-a luat jurămîntul de mare credință. Ne-au mai cerut, după ce ne-au depus onorariul legal, să comunicăm și să scriem Mărilor Voastre mărturiile lor, aducîndu-vi-le (la cunoștință n.n.).

Față de acestea, cunoscîndu-ne și noi obligațiile de onoare care derivă din serviciul nostru, în anul și ziua menționate (8 martie 1727 — n.n.), ne-am dus în localitatea numită Răstociul Mic, din cinstitul district Chioar al comitatului Solnocul de Mijloc, în nobila casă a nobilului Hossu Grigore, și acolo am convocat înaintea noastră, în mod legitim, pe martorii indicați de solicitanți, și în baza puterilor conferite de înalta poruncă a milostivei Sale Maiestăți, i-am ascultat după listele de întrebări date nouă, după ce i-am jurat mai întîi, iar mărturiile depuse de ei vi le referăm Mărilor Voastre milostive după cum urmează:

Întrebările arătate nouă:

1. Știe sau a auzit martorul pe față și în mod sigur dacă nobilele familii (din Răstoci — n.n.) și-au împărțit vreodată (averea — n.n.) cu familia nobilă Hossu din Mesteacă; există vreun act de împărțeală sau nu există nimic; și dacă fiecare din aceste două familii și-a luat porțiunile pe care le-au stabilit?

2. Față de această (situație — n.n.) numita familie nobilă Hossu din Mesteacă a luat de la bun început dijmă sau taxă după vitele și porcii susmenționatei familii din Răstociul Mic, sau dacă nu i-a dijmuit sau taxat de la început, atunci de cînd?

3. Prerogativele nobiliare ale familiei Hossu, descrisă mai sus și împărțită în două (ramuri — n.n.) sînt de egală putere sau diferă?

Acestate să le spună martorul după adevărata sa credință, ce știe sau ce a auzit.

Seria mărturiilor urmează astfel:

1-ul martor, nobilul Gavril Preda din Ileana, de circa 66 ani. La nr. 1: știu în mod sigur că familia Hossu specificată în interogator, e despărțită în două și sînt rude de sînge după ramura bărbătească. Dar nu știu și nu am auzit să-și fi împărțit în mod egal vreodată (moștenirea — n.n.) și nu știu să fi avut vreodată ceartă împreună. La 2: Știu cu siguranță că în timpurile dinainte nu s-a întîmplat niciodată ca Hosseștii din Mesteacă să fi dijmuit vitele și porci rubedeniilor lor, Hosseștii din Răstociul Mic, cînd aceștia și-i lăsau în hotarul Mesteacăului. Ci știu că animalele lor umblau în voie pe cîmp, în pădure și în alte locuri, după rînduială și că numai cu doi ani în urmă au început să le perceapă dijmă. De aici mă gîndesc că dacă Hosseștii din Răstoci nu ar fi avut ceva avere în hotarul Mesteacăului, atunci Hosseștii din Mesteacă le-ar fi dijmuit și în timpurile mai dinainte animalele. La 3: Știu sigur că prerogativele și libertățile celor două familii de Hossești din cele două localități sînt din același timp, au aceeași putere și nu se deosebesc întru nimic unele de altele.

Al 2-lea martor, Siling Lupu, nobil din Perii-Vadului, de 50 ani. La toate (întrebările — n.n.) ca și primul martor.

Al 3-lea martor, Siling Ioan, nobil din zisul Perii-Vadului, de 67 ani. În toate ca și primul. Mai adaugă la a 2-a (întrebare — n.n.). Știu precis că în hotarul Mesteacănului, în locul numit „Cetenat“, Hosseștii din Răstoci au avut și un coșar de porci și își țineau acolo animalele cînd era ghindă din belșug, dar niciodată nu au fost dijmuiți pînă cu doi ani în urmă.

Al 4-lea martor, Siling Marian, nobil, de asemenea din Perii-Vadului, de circa 60 ani. La toate astfel zice: Știu sigur că Hosseștii din Mesteacăn au ceva părți divizionale în locul unde Hosseștii din Răstoci au o moară, la izvor; la fel Hosseștii din Răstoci au părți în moșia bătrînească a Hosseștilor din Mesteacăn, atît înăuntru în vatră, cît și în afară, în cîmpuri și păduri, și nu am auzit să se fi împărțit vreodată sau să existe vreo neînțelegere în legătură cu împărțirea acestora.

Al 5-lea martor, Turda Ursu. La 1 și 3: Am auzit sigur că reclamanții au părți divizionale în moștenirea Hosseștilor din Mesteacăn. Nu s-au împărțit niciodată, și cum hotarul Mesteacănului ținea pînă la mijlocul apei Someșului, s-au înțeles ca între rude, să nu se conturbe (în posesie — n.n.) și au stăpînit totul în comun, laolaltă. În felul acesta, atît unii cît și ceilalți trebuie să aibă părți în averea moștenită din strămoși. La 2 și 3 ca și primul.

Al 6-lea martor, Nan Gheorghică, de 56 ani. La întrebarea nr. 1: Știu cu siguranță că familia Hossu din Răstoci, despre care este vorba, are părți divizionale în moșia strămoșească a Hosseștilor din Mesteacăn și înăuntru (vetrei — n.n.) și în afară, și că nu s-au împărțit niciodată. La 2 și 3 ca și primul (martor — n.n.).

Al 7-lea martor, Gavriș Ioan, nobil din Vărai, de 56 ani. Știu sigur că în Mesteacăn au existat doi frați buni și unul din ei a coborît la Răstoci, dar că au fost în indiviziune sau nu, asta nu mai știu. Am auzit de la alții că acesta care a coborît în Răstoci n-a fost niciodată mulțumit, ci și-a pretins întotdeauna partea sa de la cei din Mesteacăn, după rudenția de singe. La 2 și 3, ca și primul.

Al 8-lea martor, Nemeș Teodor, nobil din Vărai. La 1 și 2 — nimic. La 3, ca și primul.

Al 9-lea martor, Nemeș Costin, nobil din Vărai, de 50 ani, zice ca și fratele. La 2, ca și primul martor.

Al 10-lea martor, Ilie Costin, nobil de Prislop, de 60 ani, ca primul în toate; la 2 — nimic.

Al 11-lea martor, Pop Costan, nobil de Mesteacăn, de 45 ani. Ca și primul martor.

Al 12-lea martor, Nemeș Ioan, nobil de Mesteacăn, de 46 ani. Ca primul la toate, și adaugă că pe vremuri, cele două sate nu erau despărțite, ci aveau un singur hotar.

Al 13-lea martor, Dico Toma, de 60 ani. Ca și primul în toate. Adaugă că în Mesteacăn au rămas doi frați.

Al 14-lea martor, Rotiș Petre, de 65 ani. Ca și primul martor în toate. Aceștia doi sînt iobagii ilustrului domn comite Ștefan Kornis de Göntz Ruszká, locuind și trăind în porțiunea proprietății sale din moșia Mesteacăn.

Al 15-lea martor, Hossu Lupu, nobil de Mesteacăn, de 45 ani. Ca primul, și adaugă că știe că s-au împărțit (pămînturile — n.n.) în două, dar că împărțeau i-a mulțumit sau nu pe aceștia (din Răstoci — n.n.) nu mai știe.

Al 16-lea martor, Dolha Toader, de 69 ani. Ca și martorul 13.

Al 17-lea martor, Duruș Luca, nobil din Răstociul Mîc, de 69

ani;
Al 18-lea martor, Dolha Ionuț, nobil din Răstociul Mîc, de 69
ani.

} În toate ca primul
martor.

Al 19-lea martor, Chelemen alias Naghiu Urs, nob. de Lemniu, de 60 ani. La 1 și 2 — nimic. La 3, ca și primul.

Martorii specificați și denumiți mai sus, în afara primului (care locuiește în comitatul Solnocul Interior), sînt cu toții din districtul Chioar, comitatul Solnocul de Mijloc.

Acest lucru (ascultarea — n.n.) petrecîndu-se în fața noastră, după cele arătate mai sus, fiind mărturie credința noastră, am scris cele de mai sus pentru Măriile Voastre milostive, punîndu-ne semnăturile noastre și întărindu-le cu pecețile obișnuite.

Cu acestea, vă dorim pe Măriile Dumnevoastră milostive în grija lui Dumnezeu, și rămînem slugile dumnevoastră îndatorate:

Matko Jstván,
notar ordinar al nobilului
district Chioar
Corectat de noi.
(Verso:)

și

Lemény.... Gheorghe,
asesor-jurat al nobilului
district Chioar

Ilustrului, respectabilului magnificului, generosului, alesului și nobilului Domn Domn, N. N. suprem sau vicecăpitan, celorlalți judecători, jurați, asesori ai Scaunului Ilustrului district Chioar, domni, domni ai noștri buni protectori și respectiv binefăcători.

L.S.

L.S.

Anul 1727, Deschisă de mine, Andrei Rácz, v. căpitan al distr. Chioar M.P.

L.S.

(Copie în l. magh., la Bibl. Centr. Univ. Cluj, Donația Francisc Hossu-Longin, serton 253/2 — „Scrisori vechi și documente”, f.9. Text stabilit și tradus de: Mircea Breban).

8. Insemnările preotului Luca pe „Triodul” copiat în 1742

Pe foaia de titlu:

„Treî cîntări ce cuprinde în sine slujba ce să cuvine a săptămînii sfințelor paîmi din simbăta dreptului Lazar pînă în seara sînteî și luminatî zi a învierî domnului I.Hs. 1742 m(e)s(e)ș(a) ghenarie 12 zile”.

Pe fila 169 verso:

„Slava lui D(u)mnezeu că mau miluit deam început această carte; și mau ajutat deam ajuns și sfîrșitul scrisorii cu păcătoasa și de țîrină mîna a mea păcătoșului robul lui D(u)mnezău preotul Luca di(n) Răstoci sat, săvîrșind M(ese)ș(a) Martie 30 de zile”.

(Orig. l. rom., cu chirilice, la Bibl. Centr. Univ. Cluj, Manuscrisul nr. 2246)

9. În legătură cu scutirea de sarcini a familiei Hossu — 1769

Copia poruncii guverniale trimise din Sibiu, la 31 ianuarie 1769, Tablei Continue a districtului Chioar.

După ce au fost revăzute acele documente, care au fost prezentate în fața Guberniului de Gavril și Florea din Răstoci, precum și de Uân și Andrei Hossu din Mesteacă prin suplica lor, s-a constatat că acel Guberniu a hotărît, la 9 mai a anului trecut, că domniile voastre ați socotit familia petiționară asemenea tuturor celorlalte (familli — n.n.) asemănătoare, scutită de toate sarcinile ordinare și extraordinare sâtești, potrivit cu dispozițiile anterioare. Înainte însă, rezoluția

aceluiași Guberniu, dată la 14 ianuarie a amintitului an, în această materie, prevedea limpede că acolo unde locuiesc mai mult de 20 de capi de familie în unul și același pământ, aceștia nu pot să se bucure de beneficiul scutirii. Astfel, pentru domnia voastră, chiar în problema care a fost înfățișată în ziua de 28 iulie a aceluiași an de către suplicanți, a rezultat în mod evident că familia petiționară a sporit la cifra de 28, și prin urmare există acele motive potrivit cărora aceste persoane nu pot fi scutite de sarcinile extraordinare fără lezarea serviciului regal și a bunului public și fără paguba plebei contribuabile. Deci, drept ați judecat dumneavoastră ca familia petiționară să nu fie scutită de prestațiile extraordinare. Ați greșit însă, și ați procedat împotriva sensului legii atunci când pe suplicanți, citați în mod neobișnuit, ca unii ce se bucură de titlul personal nobiliar, potrivit cu hotărîrea Tablei Regesti Judiciare, i-ați pedepsit ca vinovați de violarea Scaunului Judiciar și ați hotărît să fie arestați; căci se vede din vorbele și faptele săvârșite în fața acestei Table, că ei și-au apărut mai mult drepturile nobiliare, pe care le reclamă, decît au comis defăimarea jurilor aflători în Scaun și violarea Scaunului (Judiciar — n.n.); despre care lucru, ca să poată fi informat Guberniul cu exactitate, vi se poruncește dumneavoastră ca să înaintați cit mai repede Guberniului, în original, toate actele care țin de acea pricină, iar suplicanților să le fie redată libertatea, în schimbul prestării unei cauțiuni îndestulătoare.

Ant(onius) Boital

Ștefan Halmagy

(Copie în l. lat., la Bibl. Centr. Univ. Cluj, Donația Francisc Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente”, f.17. Stabilirea textului și traducerea: Al. Neamțu)

10. Cererea lui Văsălie Dolha pentru scutirea de sarcinile plebeene — 1770

Către mărita nobila Tablă! Ai mei buni domni și patroni!

Prea umila mea persoană de față este silită a se întoarce (cu o rugare — n.n.) către mărita nobila Tablă, deoarece sînt nobil adevărat și conform statutului nobiliar al ținutului, am cite doi iobagi slujitori în satul Drăghia, din comitatul Șolnocul Interior, care suportă contribuțiile de toate felurile (...?) Privind acestea, cer nobilei Table să-mi ia în considerare această greutate și să mă scutească pe mine de servitutea celor de rînd, să mă susțină în adevărul meu, grație pentru care și Domnul Dumnezeu vă va binecuvînta.

Sînt și rămîn umila, sârmana slugă a măritei nobile Table,

Dolha Văsălie din Răstoci.

Rezoluția:

Petentul Dolha Văsălie, legitimînd nobilitatea sa adevărată în fața acestei Table, și prin a sa mărturie Văjdă Lăszlő, judele nobiliar al comitatului Șolnocul Interior dovedind și faptul că în Drăghia are doi iobagi, pe două locuri de casă diferite, și în toate fiecare (iobag — n.n.) prestează serviciu sătesc, privind acest lucru, pînă cînd petentul Dolha Văsălie îi va avea asupra lui pe acești doi iobagi, va fi absolvit de servitutea celor de rînd. Observarea acestui lucru (a apartenenței iobagilor — n.n.) este recomandată judelei nobiliare. Emanată de Tabla Judiciară a distr. Chioar. A avut loc în decembrie 1770, în posesiunea Șomeuta Mare.

Eliberată de Mihail Katona jun., notar ordinar.

(Orig. l. magh., în păstrarea noastră. Stabilirea textului și traducerea: Etelka Zaharia).

**11. Numirea Hosseștilor ca stringători de dări
de la nobilii contribuabili. Scutirea de sarcinile extraordinare — 1776**

Hotărîre.

Solicitanții (membrii familiei Hossu — n.n.), la dorința recomandărilor binevoitoare ale Înalțului Guberniu Regesc, întemeiate pe legile patriei, au fost declarați nobili de înalta Tablă Regească, ca pătași și oameni cu moșie, și astfel scutiți numai de sarcinile extraordinare ale satului, să fie deci, declarați scutiți; încît să fie obligați a sluji doar asemenea altor „comisari domestici” (stringători de dări de la nobili — n.n.). (Emisă) din Tabla Judiciară Continuă a districtului Chioar, în ziua de 10 februarie, în anul 1776, ținută în posesiunea Comnuta Mare.

Consemnată de notarul jurat ordinar,

Emerik Szebeni

(Copie l. lat., la Arh. Stat. Cluj, Fondul Solnocul de Mijloc, Judiciare an 1788, dosar nr. 1214, cererea urmașilor lui Vasile Hossu adresată căpitanului suprem al Chioarului și Tablei Continue)

12. Cererea familiei Hossu pentru scutiri de sarcini și introducerea în folosința pămînturilor comune — 1779

Mărite domn baron căpitan suprem!
Onorată nobilă Tablă Continuă Judiciară!
Grațioșii noștri stăpîni și domni!

Comunitatea din Răstoci, exceptîndu-ne pe noi, comisarii suplicanți, vrea să ne constrîngă pe noi, comisarii, ba chiar au și cîștigat o hotărîre în acest sens de la nobila și onorata Tablă Continuă, ca să nu primim parte din pămînturile ordinare ale satului, ci și noi să concurăm împreună cu întreg satul la facerea drumurilor și podurilor, și la amenajarea căilor pentru navele Maiestății Sale, care coboară pe Someș. Această pretenție (a comunității — n.n.) este contrară dispoziției milostivei sale Maiestăți și rezoluției slăvitului Guberniu Regesc, care ne-au scutit de prestarea unor asemenea sarcini, precum și de serviciile obișnuite, așa cum veți putea vedea atît dumneavoastră, cît și slăvita Tablă Continuă din grațioasa rezoluție pe care o anexăm spre vedere. Din aceasta veți vedea că sîntem scutiți și de celelalte servicii ordinare. În locul acestora, sîntem în slujba Maiestății Sale chiar și 2—3 săptămîni, ba chiar stringem și cite 6—7 sute sau uneori chiar 1000 florini. Unui comisar, ca și oricărui alt nobil, i se cuvine pentru fiecare sfert de pămînt din al satului cite o prăjină din grădina oprită. Dar la noi, năjgîndu-se nici cite o jumătate de sfert de pămînt, nu am avut parte nici de grădină. De la mulți, onoratul domn Răcz András ne-a luat săgețile de pămînt din pămînturile sale și le-a dat jelerilor săi, deși aceste pămînturi erau nefolositoare, și ca să le putem lua folosul, le-am gunolat. De la unii le-a luat astfel gata gunoiate și acum și satul vrea să le ia (pe cele comune — n.n.), deși aceste pămînturi trebuiesc, de jure, stăpînite împreună, atît de domnii posesori, cît și de comisarii nobiliari și de iobagi; așa după cum îl slujește fiecare pe Maiestatea Sa (unii într-un fel, alții în altul). Pămîntul satului este comun, deoarece fiecare om slujește pentru el (pentru pămînt — n.n.) și fiecare om care slujește este membru al comunității, dar serviciul și sarcinile nu sînt la fel. De altfel, domnii posesori sînt datori să concureze (la unele sarcini — n.n.) împreună cu comunitatea. Aceasta deoarece ei au pămînturile lor, pentru care la fel servesc, chiar dacă nu în același mod ca și pentru cel al lor. De aceea și noi, comisarii, slujim, chiar dacă o facem în mod diferit de ceilalți oameni din sat. De aceea, pămînturile care ne-au fost date dintr-ale satului, nu ne pot fi luate înapoi. Față de acestea, vă rugăm cu smerenie să ne considerați imunitățile dobîndite și să ne lăsați și pămînturile.

Comisarii nobiliari din Răstoci,
slugile preaplecate ale dumneavoastră
și ale nobilei Table Continue

(Verso:)

Măritului domn L. baron, căpitanului suprem, Kemény Pál de M. Gyerő
Monostor și măritei și ilustrei, nobilei Table Continue Judiciare,
prea plecații suplicanți, comisarii din Răstoci.

Rezoluție: Solicitanții și cei care s-au plîns vor trebui să obțină o hotărîre judecătorească în fața Tablei asupra drepturilor lor. Dată la Tabla Cont. Jud. a distr. Chioar, în ziua de 11 mai a. 1779, în p(osesiunea) Șomcuta M(are).

Rezoluție: Solicitanții și cei care s-au plîns vor trebui să stăpînească în comun terenul, în mod proporțional cu dreptul de posesiune. De la Tabla Cont. Judiciară a distr. Chioar, în ziua de 18 mai a anului 1779, în p(osesiunea) Șomcuta M(are).

(Orig. l. magh., la Bibl. Centr. Univ. Cluj, Donația fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scrisori vechi și documente, f. 20. Traducerea: Mircea Breban)

13. Cererea familiei Hossu pentru scutirea de impunerea cu cereale și fîn — 1780

Mărite domnule L. baron căpitan suprem!
Onorată n(obilă) Tablă Continuă Judiciară!
Milostivii noștri stăpîni!

Conformîndu-ne milostivei hotărîri din 10 februarie 1776, dată de măritul Guberniu Regal, noi ne știm datori cu porția în bani și cu serviciul comisarial domestic (pentru stringerea impozitelor de la nobili — n.n.), dar nu sîntem datori cu alimente și bucate, și anume cu grîu, ovăz și fîn. Dar măritul domn vicecăpitan ne-a poruncit să dăm și noi din toate, adică din grîu, ovăz și fîn, deoarece sîntem datori cu acestea, întrucît nu sîntem scutiți să nu dăm porție, și aceste bucate se socotesc în contul porției. (Ascultînd de poruncă — n.n.), noi am dat, în calitate de nobili comisari o treime (din cota globală a localității — n.n.) iar satul a dat două treimi, în timp ce nobilii (mari — n.n.) nu au fost obligați să dea nimic, adică lor nu li s-a cerut o treime din produsele lor, (deci nici noi — n.n.) în calitate de comisari, nu am fi datori să dăm, prin forța scutirii. Dacă sîntem datori, atunci va trebui să se ia în calcul și celelalte două treimi (ale satului — n.n.). Rugăm, pentru aceasta, cu smerenie, să binevoiască onorata Tablă să ni se scadă (contribuția din cantitatea globală a localității — n.n.), deoarece am dat-o, și în viitor să se țină socoteală de aceasta și să nu se piardă. (Să binevoiți — n.n.) ca prin forța unei hotărîri juste, dată de nobila Tablă, rugată pe baza declarației făcute de noi, să nu ne mai împovărați de-acum înainte cu darea bucatelor. Onorata Tablă Continuă să binevoiască să calculeze din aceste 8 chitanțe pe care le prezentăm în fața ei, pe cîți ani am plătit și cite bunuri în natură am dat. Din aceste chitanțe mai rezultă și raul că Răstociul este impus numai global (și nu pe diferite categorii de locuitori — n.n.) și nu s-a presupus despre noi, ca persoane scutite, că am fi dat și noi bucate; de aceea nu ni s-au scăzut bunurile noastre date în natură. Sau să hotărîți că aceste bunuri le-am dat gratis, cu toate că nu datoram.

Așteptînd milostiva dumneavoastră rezoluție, rămînem smeriții servitori ai dumneavoastră și ai nobilei și onoratei Table Continue.

Comisarii răstoceni,
nobilii Hossu împreună.

Rezoluția: Se poruncește juzilor procesuali ca, după ce vor primi aceasta, să iasă imediat la fața locului și acolo să ceară ca prin domnul percepitor regal, să se plătească suma impusă, cerindu-se de către juzii posesiunii restituirea cantității de cereale pe seama suplicanților, ceea ce să nu întârzie să se îndeplinească, și despre rezultat să înștiințeze Tabla Continuuă în 8 zile.

Hotărât de Tabla Judiciară Continuuă a (ilustrului) district Chioar, în posesiunea Șomcuta Mare, în ziua de 29 decembrie, a. 1780.

Emisă de jur(atul) v(ice) notar Lad(dislau) Pelei.

(Orig. l. magh., cu rezoluția în l. lat., la Bibl. Centr. Univ. Cluj, Donația Fr. Hossu-Longin, sertar 253/2 — „Scritosi vechi și documente, f.21. Traducerea: M. Breban).

14. Adresa comitatului Solnocul Interior în privința indiscipliniei lui Nicolae Hossu

Nr. 2820

Dej, 10 nov. 1788.

Strălucit Oficiolati!

Nicolae Hossu, numit în comisia de măsurare (a pământului — n.n.) la Cliș și Negreni, chemat la această comisie, a refuzat să apară, îndrăznind să aducă, prin absență, prejudicii afacerilor regale. De aceea, cerem să binevoiască (Oficiolatul Solnocului de Mijloc — n.n.) să-l cheme la Cancelaria Dimensuratorie fără întârziere (...)

(Orig. l. lat. la Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Administrative an. 1788, nr. 1981).

15. Confirmarea convertirii complete a răstocenilor la greco-catolici — 1788

În anul 1788, în ziua a 18-a a lui ianuarie, stil nou. S-a citit mărturia despre convertirea preotului mai înainte neunit Gherman Butean, din posesiunea Răstoci, învecinată cu ilustrul comitat Solnocul Interior, și a unui număr de 33 oaspeți, locuitori ai zisei posesiuni, la sfânta unire, cu știrea că nimeni nu i-a constrins, astfel precum se dovedește de către zisul popă Urs, parohul în funcție. (S-a citit — n.n.) de către nobilii Alexandru Pop Benyei și Nicolae Vidrai, cu domiciliul în târgul episcopal al Fiscului Blaj, pe garanția lor. Treabă pentru care, până acum, au mai venit la el (la popa Urs — n.n.) încă șapte oaspeți, cu (aceeași — n.n.) hotărîre. Care convertire a lor a fost întărită, însă cu această condiție, ca nici acești locuitori, nici zisul preot, de acum înainte nu vor mai încerca să se desfacă de credința greco-catolică. Așa a rămas.

Concluzie: Parohul i-a sfințit pe preotul convertit și pe locuitori, la cererea lor, le-a fost confirmat și instalat preot.

(Orig. l. lat., la Arh. Stat. Alba Iulia, Fond Mitropolia greco-catolică din Blaj, Registrul consistorial pe 1788. Text stabilit și traducerea: Radu Ardevan).

16. Litigiul lui Mitru și Matei Hossu cu o jeleră — cca 1788

Onorată Tablă Continuuă Judiciară!

Sintem nevoiți să ne adresăm cu multă supunere onoratei instanțe pentru următorul motiv: părinții noștri de odinioară au avut o fată care s-a căsătorit

cu un anume Costea Pop din Lemniu, nobil, și acesta a cerut de la strămoșii noștri moștenirea după soția sa. Dar aceștia nu i-au dat-o, deoarece donația se dobândește numai pe linie bărbătească. De la frații părinților noștri a rămas, de asemenea, o fată, care locuiește în Cermeniușul din preacinstitul comitat Solnocul Interior, și este căsătorită cu un țăran, care este jeler și iobag la înălțimea sa groful Hállér János, pe care îl slujește și l-a slujit întotdeauna ca servitor.

Intrucât această femeie de jeler ne constrânge tare mult ca să-i dăm partea mamei sale, pe nume Uana Hossu din Răstoci; deoarece donația noastră poate fi conferită numai coborîtorilor pe linie bărbătească, Fiscul ne amenință în fața Tablei Regești și la Forumul producțional (de dovedire a nobilității — n.n.) că ne vor lua bunurile dacă le dăm rudelor pe linie femeiască. În afară de aceasta, deoarece ne-a rămas moștenire locul de moară de la Răstoci al predecesorilor noștri din Mesteacă, această rudenie a noastră, care se află servitor la Cermeniuș, a venit cu juzii sătești asupra noastră, cu ruda de lemn, să facem împărțea (locului — n.n.). Dar noi nu le-am dat nimic fără hotărîrea onoratei Table. De aceea ne adresăm cu supunere onoratei și nobilei Table, rugîndu-vă să aveți milostivirea de a ne ajuta și a ne indica în ce mod să soluționăm acest litigiu cu această rudenie a noastră coborîtoare din ramura femeiască a familiei noastre, rudenie căsătorită cu un țăran, deoarece bunurile noastre nu i se pot conferi, ea fiind din ramură femeiască / deși ea ne amenință că am dat din bunurile noastre /; am dat și li se cuvenea să li se dea, deoarece ele nu erau servitoare la nobil, așa cum este ea în prezent, iobagă și jeleră.

Așteptînd milostiva dumneavoastră hotărîre, rămînem prea plecați servitori ai onoratei Table Continue Judiciare,

Nobilii Mitru Hossu și Matei Hossu din Răstoci.

Adresa:

Către Tabla Continuă Judiciară a cinstiului comitat Solnocul de Mijloc, din partea subscrișilor Hossu Mitru și Hossu Matei.

(Orig. l. magh., la Arh. Stat. Cluj, Fond Solnocul de Mijloc, Judiciare an. 1788, dosar 1214. Actul nu are dată, dar de la Guberniul Transilvaniei s-a transmis comitatului Solnocul de Mijloc o adresă, în 1789, pentru a li se lua celor doi reclamanți taxa pentru hotărîrea definitivă în proces. Vezi același fond, Judiciare an. 1789, nr. 1093).

17. Răspunsul Dolheștilor la hotărîrea judecătorească prin care se încerca să li se ia moșia pentru Fisc — 1788

Prezentat cu numărul 17, din 26 ianuarie 1788, la ilustra Tablă Districtuală din Cluj.

Copia răspunsului nobililor Ignat, Filip, Ilie și Gheorghe Dolha din Răstoci la acțiunea magnificului domn director al bunurilor statului, de sub numărul 576, din 1787, în problema moșiei moștenite din Răstoci.

Mihail Szabo, cu mină proprie.

Ilustră Tablă Districtuală!

În urma cererii domnului director al Fiscului în problema eliberării documentelor noastre în procesul acestui Fisc împotriva noastră, cei de mai jos, în problema pămîntului din moșia Răstoci, dată (antecesorilor — n.n.) pentru servicii (aduse țării — n.n.), proces înaintat înaltului Tribunal pentru dovedirea

îmbunătățirilor și judecarea neînțelegerii dintre părți, pentru a doua oară este strămutat înaltelor foruri de judecată, la această ilustră Tablă Districtuală, pentru a fi reluat în 23 octombrie 1787 și judecat în continuare în 14 noiembrie. Înaintăm Scrisorile de donație sub numărul 1, în procesul de sub litera A, și fiindcă noi am pus în față declarația noastră sinceră în conținutul ei, totuși, atita lipsește: ca să fie prezentat răspunsul nostru părții reclamante cu privire la valoarea clădirilor și îmbunătățirilor specificate în Scrisorile de donație (date de Apaffi — n.n.) înaintate la Sibiu în februarie 1788 (corect — 1786 — n.n.). Astfel, să fie îndestulător conținutul Scrisorilor de donație, și nimeni, cu nimic să nu ridice nici o obiecție împotriva oricăror prevederi ale acestor scrisori, și să nu aibă (nimeni — n.n.) puterea a cere restituirea îmbunătățirilor (aduse între timp — n.n.). Și dorința noastră este de-a nu fi înstrăinate (aceste îmbunătățiri — n.n.) din partea reclamanților. Astfel, pe baza Scrisorilor de donație, prin străduința și oboseala noastră, să dăm din nou în judecata Prea-Luminatelor Sale Maiestăți (împăratul — n.n.) cauza (ridicată de) directorul Fiscului, în problema ce cade în competența sa pentru rezolvare, și pe baza prevederilor Ordinului 421, să se apere cauza noastră (...); și drept aceea, ca ilustrul for de judecată (Tabla Districtuală din Cluj — n.n.) să poată soluționa cauza și să aprecieze conform declarației noastre anterioare, partea a doua pentru partea improcesuată de reclamanții noștri, realitatea și cantitatea clădirilor și îmbunătățirilor și să poată elibera scrisoare de estimare asupra acelora (dăm mai jos răspunsul nostru: — n.n.).

În ziua de 30 a lunii decembrie, anul 1787, în fața notarului Nicolae Hossu și a lui Constantin, de asemenea Hossu, a fost prezentată declarația iar aceștia au semnat și ștampilat mărturia, depusă sub numărul 3. În legătură cu aceeași mărturie, s-au pronunțat ca moșia să fie evaluată mai mult, așa cum a fost înfățișată sub numărul 1. Cu toate că nu pe această sumă evaluată (o pretindem — n.n.), ci pretindem numai suma înscrisă, de 150 florini ungurești să ni se restituie. Din pricina aceasta, domnia sa domnul reclamant (directorul Fiscului — n.n.) poate să ducă acțiunea în fața completului de judecată. Iar dacă nici această evaluare nu vrea s-o primească, cu toate că această evaluare este legală și corespunzătoare adevărului, atunci nu ne opunem să se perceapă ceva asemănător.

Dolha Filip, Ilie, Gheorghe și Ignat.

(Orig. l. lat., în păstrarea noastră. Stabilirea textului și traducerea: Ioan Tomole)

18. Un contract cu jelerul Iacob Ruș — 1789.

Eu, martor intermediar, fac dovada încă la cele trecute sub litera A, că Ursu Hossu, nobil din Răstoci, pe lângă atestările făcute anterior, mi-a mai prezentat un contract, în care am citit că Iacob Ruș din Răstoci și-a zălogit, pentru 16 florini, casa, terenul și aparținătoarele din afară și dinăuntru în mîinile susmenționatului Ursu Hossu, iar el s-a legat să-i servească ca jeler în fața județului Ursu Butuza și a lui Todor Moldovan Anul 1789, martie, ziua 19.

Semnat Răstoci, anul 1789, martie, ziua 21.

Nicolae Hossu

(Orig. l. magh. la Bibl. Acad. R.S.R., București, Manuscrise rom., fond 967, f. 30, în actul de certificare a averii familiei Hossu din Răstoci).

**19. Scrisoarea familiilor Hossu, Dolha și Butuza adresată
Dietei pentru urgentarea deciziei împăratului în cauza
nobilității lor — cca 1795**

Pentru nobilele familii scrise mai jos, adresăm nobilei Adunări a Țării cererea care am avea nevoie să fie rezolvată după următoarele puncte:

1. Că aceste nobile familii fiecare de un număr oarecare de ani dovedindu-și la luminata Tablă Regească din Transilvania nobilitatea au fost absolvite. Acestea sînt „procesele producționale“.

2. Încă în 1793, după revizuirea făcută de înaltul Guberniu Regal, au fost trimise la înalta Curte Crăiască încă în acel an, pentru obținerea deciziei finale crăiești, toate Privilegiile primite, însoțite de actele întăritoare.

3. Deși de mai multe ori, prin trimiși, dar nu numai prin ei, ci și prin două călătorii foarte costisitoare făcute de ei personal la Viena, au implorat și au acționat să li se reia cursul acelor cauze producționale și să li se dea decizia finală, nu au primit alt răspuns și mîngiere decît să fie cu cuvenita răbdare.

De aceea implorăm la Staturile și Ordinele nobilei țări să binevoiască a lua în demna și milostiva lor atenție cauzele menționate mai sus, să intervină în favoarea lor în fața Maiestății Sale Craiului nostru și sub milostivirea lui să se ajungă ca după revizuirea acelor cauze vechi încă nesoluționate, să hotărască și să ne trimită decizia sa, împreună cu toate scrisorile noastre.

Din districtul nobil Chioar,
familia nobilă Hossu de Răstoci,
familia nobilă Dolha de Răstoci,
și din comitatul Solnocul Interior,
familia Butuza de Vima Mare.

(Orig. l. magh., la Bibl. Centr. Univ. din Cluj, Donația Fr. Hossu-Longin, sctar 253/3 — „Date și documente relativ la familia Hossu“.

**20. Aminarea unui proces din cauza lipsei scrisorilor
privilegiale ale Dolheștilor — 1796**

Ordinariatul Fiscal al vestitului district Chioar. Nobilul Fintahazi Iosif, ca asistent reclamant al nobilului din Răstoci, Dolha Ion și Oancea Nicolae, în cazul pornit împotriva pîrîților nobili Dolha Filip, Ilie, Lup, Luca, Ștefan și Zaharia, sentința dată în 1796, februarie 6, la Scaunul Parțial al districtului Chioar, ținut în Vărai,

Sentința:

Intrucît în cauza pîrîților conducerea districtului nobiliar a înștiințat înaltul Guberniu Regal că procesul lui Dolha Ion și Oancea Nicolae, pornit pentru ușurarea fiscală, nu se poate lua în dezbateră pînă cînd de la înalta Curte (din Viena — n.n.) n-o să fie trimise scrisorile privilegiale cu care doresc să se apere; în acest sens, de la Guberniul Regal nici o hotărîre nu se află, dezbateră prezentului proces se amînă în continuare.

Protocolul Scaunului Parțial.
Dat de v(ice) notarul
Ion Florea de Preluca

(Orig. l. magh., în păstrarea noastră)

DIE GESCHICHTE DER ORTSCHAFT RASTOCI (II)**(Zusammenfassung)**

Die hier veröffentlichten vier Kapitel setzen die Geschichte des Dorfes Răstoci, im Kreis Sălaj, von 1602 bis 1800 fort. Nach ihrer Zerstörung durch die Tartaren und die Heerhaufen des Moise Székely, am Anfang des 17. Jahrhunderts, entwickelte sich die Siedlung nur langsam, wegen der zahlreichen Kriege, welche diese Gegend an der Nordwestgrenze des Fürstentums Siebenbürgen verwüsten. Dies war — neben dem Wunsche, die soziale Grundlage ihrer Heerschaft zu verstärken — die Ursache, warum die Fürsten die Freilassung und Adellung von Leibeigenen und anderen Kategorien von Bauern vornahmen. Diese wurden Soldaten mit festen Verpflichtungen zur Verteidigung des Landes. Durch solche Vorrechte gelangten die Familien Hossu und Dolha aus Răstoci zu einem relativen wirtschaftlichen Wohlstand. Diese, zusammen mit den Leibeigenen verschiedener Herren oder Pächter des Fiskalgutes, nahmen bedeutende Waldrodungen und Urbarmachungen von Feldern um das Dorf vor.

Nach Besetzung Siebenbürgen durch die Österreicher, im Jahre 1691, wurden die Steuern erhöht, die militärischen Pflichten des kleinen Adels aufgehoben und dieser zu Kontributionen verpflichtet. Die Österreicher riefen auch eine bedeutende konfessionelle Spaltung hervor, indem sie die Rumänen zwangen, sich mit der römischen Kirche zu vereinigen.

Die nach 1711 eintretende politische Stabilität des Fürstentums gestattete eine ständige Weiterentwicklung des Dorfes und die Ackergründe dehnten sich bis zum Verschwinden des Waldes aus. Trotzdem hatte drückende Steuersystem von 1754 der österreichisch-preussische „siebenjährige „Krieg“, die Einschränkung der Privilegien des Kleinadels und der Rechtmässigkeit des Grundeigentums, die Ausbeutung durch die Grossgrundbesitzer und die nationale Bedrückung, im Dorfe einen Zustand ununterbrochener Spannung zur Folge. Daher fand die Bewegung des Mönches Sofronie (1784—1785) einen mächtigen Widerhall bei den Bewohnern des Dorfes Răstoci.

Während der Herrschaft des Kaisers Josef II, der nach den politisch-philosophischen Grundsätzen der Aufklärung verfuhr, erfreute sich das Dorf einer gewissen Liberalisierung seiner sozialen Beziehungen. Das Tod des Kaisers aber ermutigte die Magnaten, die alten Gesetze und Ausbeutungsmethoden der Bauernschaft wieder einzuführen und so die Spannung in der Welt der siebenbürgischen Dörfer zu vermehren.